Переклад Віктора Гуменюка

ДІЙОВІ ОСОБИ

Король Генріх VI.
Едвард, принц Уельський, його син.
Людовік XI, король Франції.
Герцог Сомерсет
Герцог Ексетер
Граф Оксфорд
Граф прибічники короля Генріха.
Нортемберленд
Граф Вестморленд
Лорд Кліффорд
Річард Плантагенет, герцог Иорк.
Едвард, граф Марч, згодом — герцог Иорк, король Едвард IV
Едмунд, граф Ретленд його Георг, сини згодом .
герцог Кларенс
Річард, згодом герцог Глостер
Герцог Норфолк
Маркіз Монтег'ю
Граф Уорік прибічники герцога
Граф Пембрук Иорка.

Лорд Гастінгс
Лорд Стаффорд
Сер Джон
Мортімер дядьки герцога Йорка.
Сер Гю Мортімер
Генрі.
молодий
граф Річмонд.
Ентоні Видвіл,
лорд Рівєрс, брат леді Грей.
Сер Вільям
Стенлі.
Сер Цокон
Монтгомері.
Сер Джон
Сомервіл.
Наставник
Ретленда.
Мер міста Йорка
і міські-старшини.
Комендант Тауера.
Дворянин.
Два лісники.
Син, що вбив батька.
Батько, що вбив сина.
Леді Грей, удова, згодом королева Єлизавета,
дружина' Бдварда IV.
Королева
Маргарита.
Бона, сестра французької королеви.
Солдати, почет,
гінці, сторожа,
ловчий та інші.
Місце дії — Англія і Франція.

ДІЯ ПЕРША

СЦЕНА 1

Лондон. Зала парламенту.

Барабанний бій. Входять, із білими трояндами на капелюхах, герцог йорк,
Едвард, Річард, Норфолк, Монтег'ю, Уорік та солдати.

Уорік Аж дивно, як це втік від нас король?

Йорк Щез нишком; поки вершників північних
Наздоганяли ми, своїх покинув.
Тоді ж великий лорд Нортемберленд,
Чий войовничий слух таки не стерпів
Ганебного до відступу сигналу,
Рать підупалу збадьорив — і сам,
Ще й разом з ним лорд Кліффорд і лорд Стаффорд,
Обрушились на головний наш полк
І впали від мечів простих солдатів.

Едвард Та й батько Стаффорда, лорд Бекінгем,
Убитий чи поранений смертельно:
Я розрубав мечем йому забрало.
Ось, подивися, батьку,— кров його.
(Показує закривавлений меч)

Монтег'ю А ось кров графа Вілтшіра, кузене;
Я з ним зітнувсь, як битва почалась.

Річард
(кидаючи додолу голову герцога Сомерсета)
За мене ти скажи, що я зробив.

Йорк Ти перевершив, Річарде, усіх.
Невже ви мертві, лорде Сомерсет?

Норфолк Весь Джона Ганта рід ця доля жде.

Річард І Генріху знять голову надіюсь.

Уорік І я надіюсь. О звитяжний йорку,
Аж поки не побачу я на троні,
Яким Ланкастери заволоділи,
Тебе,— клянуся, не стулю очей.

В палаці полохливого державця
Престол величний — володій ним, Йорку,
Бо ж ти, не Генріх,— справжній спадкоємець.
Йорк Допоможи — і стане трон моїм,
Адже для чого ще сюди ми вдерлись?
Норфолк Ми всі з тобою. Хто втече — помре.
Піднімаються до трону.
Йорк Спасибі, друже. Лорди, будьте тут.
І ви, солдати, поблизу ночуйте.
Уорік А з'явиться король — його не руште,
Коли не вдасться Генріх сам до сили.
Солдати ховаються.
Йорк Збирає королева свій парламент,
Але не жде, що й ми на раду прийдем.
Своє візьмімо словом чи мечем.
Річард Лишімося у залі цій при зброї.
Уорік Колись кривавим цей назвуть парламент,
Як герцог йорк не стане королем,
А Генріх полохливий не впаде,-
Кепкують вороги з нас через нього.
Йорк Підтримайте мене рішуче, лорди.
І прав своїх я доможусь напевне.
Уорік Ні сам король, ні найгордіший з тих,
Що обстають за нього, не посміють
Крилом змахнути, хай-но я дзеленькну.
Я посаджу на трон Плантагенета —
Посмій-но хто його зсадити звідти!
Рішайся, Річарде! Бери корону!
Йорк сідає на трон.
Фанфари.
Входять король Генріх, Кліффорд, Нортемберленд, Вест"
морленд, Ексетер та інші, з червоними трояндами на капелюхах.
Генріх Де бунтівник розсівся! Гляньте, лорди,-
На троні короля! Мабуть, гадає,
Уоріком підтриманий зрадливим,

Корони домогтись, владарювати!
Твого він батька вбив, Нортемберленде,
И твого вбив, Кліффорде; клялись ви, лорди,
йому, синам і друзям всім помститись,
Нортемберленд Як ні, хай небеса мені помстяться!
Кліффорд На те ж я в меч жалобу перелив.
Вестморлєнд Та як таке знести нам? Геть його!
Нестримним гнівом серце запалало!
Генріх Терпіння май, Вестморленде шановний.
Кліффорд Терпіння Йорку-боягузу личйть!
При батьку вашім він не сів би там.
Не гаймося, владарю, нападім
На герцога і все його поріддя.
Нортемберленд Це добре сказано. Хай буде так.
Генріх Самі ж ви знаєте — їх любить місто,
І військо в. них стоїть напоготові.
Ексетер Вб'єм герцога — всі розбіжаться вмить-.
Генріх Мені, панове, не до серця думка
В різницю обернути наш парламент!
Мій брате, будуть Генріху служити
Слова й погрози як єдина зброя.
Зрадливий герцогу, облиш мій трон
І милості навколішках благай,-
Я твій король.
Йорк Ба ні, я твій король.
Ексетер Зійди! Він герцогом тебе зробив.
Йорк Йорк, як і Марч,— то спадщина моя.
Ексетер Твій батько зрадником короні був.
Уорік Ти, Ексетере, зрадник, бо пішов
За Генріхом, загарбником корони.
Кліффорд Та як не йти за справжнім королем?
Уорік Так! Тільки ж істинний король — це Річард.
Генріх Ти тут сидиш, а я дивитись маю?
Иорк Так мусить бути й буде. З цим змирись.
Уорік Будь герцогом. Віддай корону Йорку.

Вестморлєнд Ні, Генріх наш і герцог, і король.
І це обстоює лорд Вестморлєнд.
Уорік Та відкида Уорік. Ви забули,
Що ми перемогли, що ми, батьків
Убивши ваших, в маєві знамен
. Пройшли крізь місто аж до брам палацу.
Нортемберленд Уоріку, я лиха не забув;
Душею батьковою присягаюсь:
Ще каятимешся і ти, й твій рід.
Вестморлєнд Плантагенете, вб'ю тебе й твоїх
Синів і друзів. Буде трупів більше,
Ніж крапель крові батько мій пролив.
Кліффорд Вгамуйсь, Уоріку, бо замість слів
Гінця пошлю такого, що притьмом
Тобі за батькову помететься смерть.
Уорік Пусті твої погрози, бідолахо!
Йорк В своїх правах переконаєм вас;
А ні-; то хай їх доведуть мечі.
Генріх Які у тебе, зраднику, права?
Твій батько, як і ти, був герцог йорк,
Дідусь твій, Роджер Мортімер,— граф Марч.
А я — син Генріха, що П'ятим звався,-
Він Францію, й дофіна підкорив,
Завоював їх землі та міста.
Уорік Про це мовчи, бо Францію ти втратив.
Генріх Не я, а лорд-протектор, бо мене
Вінчали восьмимісячним дитям.
Річард А виріс, то усе втрачаєш! Батьку,
Зірви корону в нього з голови.
Едвард О батьку любий! Увінчайся нею.
Монтег'ю
(до Шорка)
Ти любиш зброю, брате, тож корону
Мечем візьми. Навіщо ці розмови?
Річард Втече король від сурм і барабанів.

Йорк Сини, тихіше!
Генріх Замовкнігй ти! Дай королю сказати.
Уорік Перш говоритиме Плантагєнет,
Уважно, лорди, слухайте його,
Бо хто урве його — помре на місці.
Генріх Гадаєш ти, я залишу цей трон,
Трон, що на нім сиділи батько й дід?
Ні, спершу обезлюдить край війна,
Й ті прапори, що часто майоріли
У Франції й, на жаль, у нас тріпочуть,
Мені хай будуть саваном. Не бійтесь!
У мене, лорди, більше прав на трон.
Уорік Як доведеш їх, будеш королем.
Генріх Здобутий трон цей Генріхом Четвертим.
Уорік Який був заколотником, не більш.
Генріх
(убік)
Що скажеш тут? Слабкі мої права.
(Уголос)
Король обрати може спадкоємця?
Йорк То й що?
Генріх Якщо це так, то я король законний.
В присутності високих лордів Річард
Моєму діду передав корону,
Яка до батька перейшла й до мене.
Йорк На владаря свого твій дід повстав
І змусив Річарда зректись корони.
Уорік Нехай би Річард зрікся й добровільно,
Та непорушне право спадкоємства.
Ексетер Ні, так зректись, щоб спадкоємців власних
Позбавити престолу, він не міг.
Генріх Як, проти нас ти, лорде Ексетер?
Ексетер Його — права на трон, тож пробачайте.
Йорк Міркуйте вголос, лорди. Що за шепіт?
Ексетер Сумління каже — він король законний.

Генріх
(убік)
Тепер до нього всі переметнуться!
Нортемберленд Що б не вигадував Плантагєнет,
Хай знає — влада Генріха міцна.
Уорік Нехай там що, а він її утратить.
Нортемберленд Ти помилився. Тут не південні землі,
Де ти панує ш,— Норфолк, Ессекс, Кент
Чи Сеффолк. Не пишайся. Королем
Не стане герцог всупереч мені.
Кліффорд Володарю — чи правий ти, чи ні,
Лорд Кліффорд захищатиме тебе.
Нехай мене сира земля поглине,
Як вбивці батьковому я скорюся!
Генріх Як серце оживили ці слова!
Йорк Ланкастере, відмовся від корони.
Про що змовляєтеся, лорди, там?
Уорік Негайно право Йорка на престол
Задовольни, бо з'являться солдати
Й на троні, де він сів, твоєю кров'ю,
Загарбнику, це право напишу.
(Тупає ногою)
З'являються солдати.
Генріх Уоріку, дозволь одне ще слово:
Хай королем я вік свій доживу.
Йорк Мені й моїм наступникам корону
Заповідай — і правитимеш мирно.
Генріх Я згоден. Річарде Плантагєнет,
Коли помру, ти приймеш королівство.
Кліффорд А принц, ваш син,— яка несправедливість!
Уорік Яке добро для Англії, для нього!
Вестморленд Лякливий, ниций, слабкодухий Генріх!
Кліффорд О, як образив ти себе і нас!
Вестморленд Не сила більше чути цю ганьбу.
Нортемберленд Мені також.

Кліффорд Ходімо, брате, скажем королеві.
Вестморленд Бувай же, вінценосцю полохливий!
В крові твоїй нема й іскрини честі.
Нортемберленд А Йорки хай розправляться з тобою;
В кайданах згинь, нікчемний боягузе!
Кліффорд Не знай удачі у війні страхітній
Чи в мирі скній, зневажений всіма!
Нортем<5ерленд, Кліффорд і Вестморлеид виходять.
Уорік Ти не зважай на них, дивись сюди.
Ексетер Не скоряться вони — жадають помсти.
Генріх Ох, Ексетер!
Уорік Чого зітхать, мілорде?
Генріх Зітхнув не через себе — через сина,
Кого жорстоко спадку позбавляю.
Та вже нехай.
(До йорка)
Я заповім корону
Тобі й твоїм наступникам навік,
Як поклянешся чвари припинити,
І шанувати, поки не помру,
Мене як владаря і короля,
Й не прагнутимеш зрадити мене,
Щоб скинути і правити самому.
Иорк Клянусь охоче і додержу клятви.
(Підводиться з трону)
Уорік Хай славен Генріх буде! Обніміться.
Генріх Хай славен буде йорк з його синами!
Йорк Ланкастер з, Йорком помирились нині.
Ексетер Прокляття кожному, хто мир порушить.
Сурми.
Лорди виступають наперед.
Йорк Прощай, володарю. Вернусь в свій замок.
Уорік Я в Лондоні із військом залишуся.
Норфолк А я до Нррфолка з товаришами.
Монтег'ю А я до моря, звідкіля прибув.

Йорк, його сини, Уорік, Норфолк, Монтег'ю, солдати й почет виходять.
Генріх А я з печаллю й тугою — в палац.
Входять королева Маргарита і принц Уельський.
Ексетер Ось королева — аж палає гнівом!
Я вже піду.
Генріх Я, Ексетере, теж.
, (Хоче вийти)
Маргарита Стривай. Бо ж не відстану все одно.
Генріх Гаразд. Ти тільки заспокойся, люба.
Маргарита Який там спокій у такому горі?
Нещасний! Краще б незаміжня вмерла
Без тебе, краще б я не мала сина,
Коли такий бездушний в нього батько!
Чи заслужив він втрату прав своїх?
Якби хоч трохи ти його любив,
їв муках народив його, як я,
І виплекав, як я, своєю кров'ю,
Тоді скоріш би з серця кров віддав,
Ніж спадкоємність йорку-лиходію,
І сина не позбавив би вінця.
Принц Чи це можливо? Поки ви король,
Хіба не я ваш спадкоємець, тату?
Генріх О Маргарито, сину мій, простіть —
Примусили мене Уорік з Йорком.
Маргарита Примусили? Хіба ти не король?
Яка ганьба! Нікчемний боягузе!
Занапастив себе, мене і сина
І дому Йорків дав таку могуть,
Що тільки з ласки їх на троні всидиш.
Йому, їх роду — право на корону!
Це ж ти копаєш сам собі могилу,
Аби лягти у неї передчасно!
Уорік — канцлер і владар Кале,
Стерн Фолкенбрідж панує у протоках,
І став протектором держави — Йорк.

Вбезпечивсь, кажеш? Та в такій безпеці
Ягня, кругом оточене вовками.
Була б я тут присутня,— хоч і жінка,-
То радше вмерла б на списах солдатських,
Ніж допустила б отаку угоду.
Але тобі життя за честь дорожче!..
І я.тебе покину. Ні стола,
Ні ложа спільного у нас не буде,
Аж поки не скасується ганебний
Акт, що позбавив сина спадкоємства.
Усі, хто відцурався твоїх знамен,
Зберуться під мої. Я розгорну їх!
Так, я, тобі на сором, це зроблю
Й зруйную лігво Йорків нанівець.
Отож прощай. Ходім зі мною, сину,
Готове військо вже чекає нас.
Генріх Стривай, послухай, люба Маргарито...
Маргарита йди геть. Ти й так багато говорив.
Генріх Едварде, сину, залишись хоч ти!
Маргарита Овва! Щоб тут його замордували?
Принц Коли я з перемогою вернусь,
То й стрінемось. Тепер іду за нею.
Маргарита Ходімо, сину, не барімось тут.
Королева Маргарита й принц Уельський виходять.
Генріх Як спалахнула гнівом королева
Через любов до мене й сина! Бідна!
Нехай відплатить герцогу лихому,
Чий хижий дух, що заздрістю палає,
Корони прагне й, мов орел голодний,
Вже гострить пазурі на мене й сина!
Як шкода, що тих трьох я втратив-лордів!
Листами спробую вблагати їх.
Ходімо, брате; будь моїм гінцем.
Ексетер Я, може, знов до вас їх прихилю.
Виходять.

Фанфари.

СЦЕНА 2

Замок Сендел герцога Иорка біля Вейкфілда.

Входять Едвард, Річард і Монтег'ю.

Річард "Хоч я молодший, брате,— поступись.

Едвард Ні, роль промовця я зіграю краще.

Монтег'ю Але у мене докази сильніші.

Входить И о р к.

Йорк Сини мої! Мій брате! Що за сварка?
За що ви завелись? І хто почав?

Едвард Не сварка — невеличка суперечка.

Йорк Про що?

Річард Про те, що нас обходить — про англійську
Корону, що належить, батьку, вам.

Иорк Належить? Ні, бо Генріх ще живий.

Річард Живий чи ні, а ваші всі права.

Едвард Наступник ви. Тепер сягніть корони.
Дасте Ланкастерам передихнути —
Вони над вами, врешті, гору візьмуть.

Йорк Я клявся в мирі жити з королем.

Едвард Що клятва? Йдеться про вінець. Порушу
Я тисячу присяг за рік на троні.

Річард Ні, боже борони ламати клятву.

Йорк Порушу клятву я, війну почавши.

Річард Дозвольте — протилежне доведу.

Йорк Як доведеш ти неможливе, сину?

Річард Присяги наші дійсні лиш тоді,
Коли ми склали їх законній владі,
Яку належить шанувати. Генріх
Престолом незаконно володіє.
Й, оскільки ви клялися перед ним,
Ця клятва, батьку, марна і пуста.
Отож до зброї! Тату, уявляєш,
Як солодко пишатися в короні!
Коли ти в ній — Елізіум довкола,

Уславлене поетами блаженство.
Чого ж баритись нам? Не заспокоюсь,
Як білої троянди не забарвлю
В крові ледь теплій Генріха-нікчеми.
Йорк А й справді, Річарде,— престол здобуду
Або помру! Мій брате, в Лондон їдь
І клич Уоріка до нас пристати.
Ти, Річарде, до Норфолка мерщій
І сповісти про намір наш таємно.
А ти до лорда Кобгема, Едварде,-
За ним охоче підуть люди Кенту.
Я вірю в них, то справжні вояки:
Розумні, спритні, сповнені завзяття.
Ну, їдьте швидше. А мені тим часом
Знайти лишилось для повстання привід,
Та так, щоб не дізнавсь про це король
Чи інший хто з Ланкастерського дому.
Входить гонець.
Заждіть. Що сталося? Які новини?
Гонець Північні лорди — й королева з ними —
Збираються ваш замок оточити.
Ось-ось надійдуть. Двадцять тисяч їх.
Отож зміцніть, мілорде, оборону.
йорк Зміцню мечем оцим! Чи ж нам лякатись?
Едварде й Річарде, лишіться тут.
А ти у Лондон, Монтег'ю, спіши.
Уорік, Кобгем, всі, хто залишивсь
Оберігати спокій короля,
Хай силу нагромаджують по змозі
РІ нікчемним клятвам Генріха не вірять.
Монтег'ю Не бійся, брате, з усіма домовлюсь;
Отож прощаюсь шанобливо з вами.
(Виходить)
Входять сер Джон М орті мер та сер Г'ю Мор-
т і м є р.

Йорк Сер Джон, сер Г'ю! Вітає небіж вас.
Ви дуже вчасно прибули у Сендел.
Нас королева.обложити хоче.
Сер Джон Не встигне — зійдемось на бойовищі.
Йорк Як? Мавши усього п'ять тисяч війська?
Річард Та хай би мали ми всього п'ятсот!
Боятись полководця у спідниці?
Здалеку чути звуки маршу.
Едвард Це їхні барабани! То шикуймось —
Ми вийдемо і розпочнемо бій.
Иорк П'ять — проти двадцяти! В них перевага,
А перемога, певен, наша буде.
У Франції не раз я вигравав,
Хоч був удесятеро дужчий ворог;
Чого ж тепер нам не перемогти?
Тривога.
Виходять.
СЦЕНА 3
Бойовище біля замку Сендел.
Входять Р є т л є н д і його наставник.
Ретленд Куди подітись від ворожих рук?
Наставнику, глянь, це кривавий Кліффорд!
Входить Кліффорд із солдатами.
Кліффорд Геть, капелане! Сан тебе рятує.
А це поріддя герцога лихого,
Що батька вбив мого, спіткає смерть.
Наставник Я долю хлопця, лорде, розділю.
Кліффорд Солдати, геть його!
Наставник О Кліффорде! Не убивай дитяти,
Бо прокленуть тебе і люди, й бог.
Солдати його йиводять.
Кліффорд Що, вже й помер? А може, з переляку
Заплющив очі? Я їх розтулю!
Ретленд Так лев у клітці споглядає жертву,
Яка тремтить в його убивчих лапах;

Так ходить він, знущаючися з неї,
Так наближається, щоб розірвати.
Ох, Кліффорде, мечем убий мене,
А не жахливим поглядом своїм.
Хоч слово дай сказати перед смертю —
Ще ж не доріс я для твойого: гніву.
Не убивай мене, а мсти-дорослим.
Кліффорд Пусті благання. Кров отця мого
Твоїм словам дорогу заступила.
Ретленд Хай кров отця мого її відкриє!
Дорослий він — з ним, Кліффорде, й змагайся!
Кліффорд Коли й тебе, й братів твоїх я вб'ю,
То ще своєї помсти не насичу.
Хоч би й розрив могили предків ваших,
Зотлілі труни на ланцях підвісив —
І то ще гніву б я не вгамував,
Не стало б серцю легше. Кожен йорк —
Ненависний мені й терзає душу.
Аж поки вашого не знищу кодла —
Усіх упень — нема життя мені;
Отож...
Ретленд Дай помолитись перед смертю! Зжалься,
Ласкавий Кліффорде. Тобі молюсь!
Кліффорд Мечем оцим я зжалюсь над тобою.
Ретленд Зла не вчинив тобі я — не вбивай!
Кліффорд Ти не вчинив, так батько твій вчинив.
Ретленд Мене ж тоді й на світі не було!
У тебе ж син — заради нього зжалься,
Бо справедливий бог тобі відплатить
І син твій страшно так помре, як я.
Нехай в темниці вік я проживу,
І, як тебе хоч чимось роздратую,
Убий тоді; ну, а тепер — за віщо?
Кліффорд За віщо?
Твій батько вбив мого. Тож смерть тобі.

(Заколює його)
Ретленд Di faciant laudis summa sit ista tuae! *
(Помирає)
Кліффорд Я йду, Плантагенете! Йду на тебеї
Хай кров твого синка на цім мечі
Буріє, поки ще вточу твоєї,-
Тоді вже витру я — і ту, і ту.
(Виходить)
СЦЕНА 4
Інша частина бойовища.
Тривога. Входить И о р к.
Йорк Перемогла-таки нас королева.
Мене прикривши, полягли дядьки;
Прихильники під натиском ворожим
Тікають, як від шторму кораблі
* Хай боги зроблять це твоєю найвищою славою! (Лат.)
по о
Або ягнята від вовків голодних.
Мої сини — бог відає, що з ними,
Та знаю — в битві довели вони,
Що гідні слави, мертві чи живі.
До мене тричі пробивався Річард,
Гукаючи: "Тримайся, батьку, бийся!"
Едвард не раз до мене наближався
З мечем, обагреним аж до руків'я
Лихою кров'ю наших ворогів.
Коли вже й найвідважніші тікали,
Гукав їм Річард: "Стій! Назад ні кроку!"
І ще гукав: "Корона або смерть!
Не скіпетр, так почесна домовина!"
І знов стялись ми з ворогом, та знов
І відступили; бачив я — так лебідь
Змагався безнадійно з бистриною,
Але не міг подужать сили хвиль.
Гамір битви за сценою.

Ага! Це переслідувачі люті.
Знесиленому, не втекти мені;
Та й дужим бувши, їх не уникав би —
Відлічені життя мого піщинки,
Тож залишуся тут і тут помру.
Входять королева Маргарита, Кліффорд, Нортемберленд
і солдати.
Кривавий Кліффорде, Нортемберленде,-
Я зневажаю ваш неситий гнів,
Я — перед вами. Жертва жде удару.
Нортемберленд На ласку нашу здайсь, Плантагенете!
Кліффорд Таку жорстоку ласку, як і та,
Що батькові моєму він явив.
Із колісниці випав Фаетон,
І сутінками полудень затьмарився.
Йорк Мій дух устане з праху, наче фенікс,
І вам усім помститься. До небес
Підводжу погляд я у цій надії.
Замучте, вбийте — все мені байдуже.
Підходьте! Що? Злякалась ціла зграя?
Кліффорд Так боягуз, втекти не змігши, б'ється,
Так голуб кігті сокола клює,
Так злодій, що рятунку вже не жде,
Сторожу лає, мов несамовитий.
Иорк Ти ще раз пам'ять, Кліффорде, напруж
І дні мої минулі пригадай,
І глянь, не червоніючи, на мене,
І прикуси язик, що боягузом
Назвав того, кого ти сам боявся.
Кліффорд Не хочу я змагатись на словах —
На твій удар моїх чотири буде.
Маргарита Стривай, відважний Кліффорде! У мене
Є тисячі причин, щоб він умер
Не зразу. Бачу, ти глухий від люті.
(До Нортемберленда)

Нортемберленде, зупини його.
Нортемберленд Стривай! Для нього забагато честі,
Щоб серце враже ранячи, собі
Хоч пальця ти вколов. Хіба це доблесть —
Між зуби сунути щеняті руку,
А не турнути капосне ногою. ,
На те ж бо й перевага: в час війни
І десятьом з одним не сором битись.
Вони хапають йорка, який відбивається.
Кліффорд Еге, так рябчик б'ється у сильці.
Нортемберленд Так борсається кролик у тенетах.
Йорк Злодії так над здобиччю радіють,
Розбійники хапають так людей.
Нортемберленд Що з ним робити будем, королево?
Маргарита Одважні Кліффорде й Нортемберленде,
Хай тут, над кротовиною, він стане,
Хто руки простягав до верховин,
Та тільки тінь рукою розітнув.
Як? Ти мав бути королем англійським?
Це ти в парламенті бешкетував
І вихваляв походження своє?
Де виплодки твої, де оборонці,-
Едвард розпусний і Георг веселий?
Де страховинний той горбань зухвалий,
Де хлопчик Дік, що буркотінням злим
Під'юджував татуся воювати?
І, зрештою, де Ретленд любий твій?
Глянь, йорку, я вмочила цю хустину
В кров, що її пустив відважний Кліффорд,
Пробивши груди синові твоєму;
Якщо оплакати його захоченій
Візьми хустину, щоб утерти сльози.
Нещасний! Співчувала б я добі,
Але ненавиджу тебе смертельно.
Мене твоє страждання звеселяє —

Чи спопеліла так твоя душа,
Що ти за ним не зрониш і сльозини?
Чого затявся? Скаженіти мусиш,
Для цього ж я кепкую над. тобою.
Вий, шаленій — щоб я затанцювала.
За втіху, бачу, ти заплати ждеш —
Не скаже без корони Йорк ні слова.
Корону Йорку! Кланяйтеся,, лорди!
Потримайте його, а я надіну.
(Надягає йому на голову паперову корону)
Ну ось, тепер він справді моє король!
Це ж він на троні Генріха сидів
1 спадкоємністю заволодів.
Але чому Плантагенет великий ,
Вінчавсь дочасно і порушив клятву?
Чи не зарано королем ти став?
Ще ж Генріх не поручкався зі смертю!
Кортить в чужім пишатись ореолі,
Вінець зірвати з Генріхових скронь
Ще за життя його, святу присягу
Зневаживши? Це непростимий гріх.
Зніміть вінець і голову зніміть,
Не гайте часу. Виконайте вмить.
Кліффорд Обов'язок і помсту справлю разом.
Маргарита Та перш послухаймо його молитву.
Йорк Вовчице Франції, вовків лютіша,
Змііїне жало в тебе — не язик!
Чи ж випадав тішитися жінці,
Неначе амазонці нечестивій,
Над тим, від кого відвернулась доля?
Коли б не зла душа, що проступає
Зухвалістю крізь вид твій незворушний,
Почервоніть я змусив би тебе,
Сказавши, звідки ти, якого роду,
Соромив би, та безсоромна ти.

Хоч батько твій — король Єрусалиму,
Неаполя, обох Сіцілій,— він
Бідніший, ніж англійський селянин.
Це він навчив тебе З людей глумитись?
. Не забагатієш, гордячке, глумом!
Хіба підтвердиш приказку: "Жебрак,
Як сяде верхи, зажене коня".
Пишатись люблять вродою жінки,
Тобі ж, бог свідок, похвалитись нічим.
Вони чеснотами чарують нас,
А ти вражаєш зовсім протилежним;
їх стриманість небесною здається,
А ти гидка у хтивості своїй.
Далека ти від всякого добра,
Як антиподи ті від нас далекі
Чи як віддалена від півдня північ.
О серце тигра в машкарі жіночій!
Змочить хустину у крові синівській
1 дати батькові, щоб сльози втер,
Ще й жінкою при тому називатись?
Жінки ласкаві, жалісливі, чуйні,
А ти лиха, безжалісна, жорстока.
Моєї люті прагнеш? Шаленію!
Ти сліз моїх не бачила? Дивись!
Бурхливий вітер зливи навіває,
Ущухне він, і розпочнеться дощ.
Це поминальний плач над сином любим,
Сльозина кожна закликає мстити
Лихому Кліффорду й французці підлій.
Нортемберленд О боже! Зворушили так' мене
Страждання батька — сліз несила стримать.
Йорк Таж навіть людожери не посміли б
Лиця невинного сплямити кров'ю.
Ви ж, вн — несамовитіші, лютіші
Удесятеро від гірканських тигрів.

Дивись, безжальна, як ридає батько:
Вмочила ти ганчірку в кров дитини,
І кров оцю сльозами я змиваю.
Бери цю хустку, йди і вихваляйся;
, Кому лиш правду всю жахливу скажеш —
(Клянусь душею, кожен зронить сльози.
"і Заплачуть навіть вороги мої
І скажуть: "Жаль, що сталося таке!"
Візьми ж корону і моє прокляття:
Бодай і ти діждала в горі втіхи
Такої, як мені оце дала!
Жорстокий Кліффорде, убий мене!
Нехай летить душа моя на небо,
А кров — на ваші голови впаде!
Нортемберленд Коли б він вирізав увесь мій рід,
І то б не втерпів, заридав би я,-
Так крається душа його від муки.
Маргарита Що, ледь не плаче лорд Нортемберленд?
Згадай, яких від Йорка кривд зазнав ти,
І миттю сльози висохнуть твої.
Кліффорд На виконання клятви — ось за батька!
(Заколює його)
Маргарита А це — за короля, м'якого серцем.
(Теж завдав удару)
Йорк Небесну браму, боже, відчини!
Душа до тебе виліта крізь рани.
(Вмирає)
Маргарита Відтяти голову — й на браму Йоркську:
Хай Йорк на місто дивиться своє.
Фанфари.
Виходять.

ДІЯ ДРУГА

СЦЕНА 1

Рівнина поблизу Хреста Мортімера в Герефордшірі.

Марш.
Входять Едвард і Річард з військом.
Едвард Хотів би знать, як батько втік від них.
А може, він уникнути не встиг
Погоні Кліффорда й Нортемберленда?
Як він в полоні, знали б ми про це,
Як він убитий, знали б ми також.
Коли б утік — гадаю, ми почули б
Щасливу вість про батьків порятунок..
Але чого сумний такий мій брат?
Річард Не впевнившись, де наш відважний батько,
Не можу я радіти. Бачив я:
У січі він шугав,— і спостеріг:
Він Кліффорда запекло відтискав.
Здалось мені: він в гущі ворогів —
Як лев серед худоби чи ведмідь
В собачій зграї; той за мить одну
Кількох придушить, скавучати змусить,
А решта гавкотітиме здаля.
Так батько з ворогами розправлявся,
Так вороги сахалися його;
Я — Йорка син і цим уже щасливий!
Глянь, як зоря прощально розкриває
Ясному сонцю браму золоту!
Воно причепурилось, мов юнак,
Що вперше на побачення рушає!
Едвард Три сонця бачу. Може, це мара?
Річард Три ясних сонця, й кожне сонце — справжнє!
Не з хмар кошлатих постають вони,
А чітко в небі чистім яскравіють.
1 Глянь, глянь! Злились, як у цілунку, мовби
В незламній спілці поклялись, і стали
Єдиним світочем, єдиним сонцем!
Неспроста знак цей нам явило небо.
Едвард Нечуване це диво, я гадаю,

До бою, брате, закликає нас.
Отак і ми, сини Плантагенета,
Ясніємо у славі і хвалі,
А поєднаємось у спільнім блиску
Й осяєм землю, наче сонце світле.
І, що б не віщував той знак,— віднині
Носитиму три сонця на щиті.
Річард Ні, краще три зорі,— сказать осмілюсь,-
Жінкам ти перевагу віддаєш.
Входить Vp н є ц ь.
Ти хто такий? Похмурий погляд свідчить,
Що моторошні вісті нам несеш.
Гонець Ох, я один із тих, хто з болем бачив,
Як був убитий благородний Йорк,
Величний батько ваш, володар мій.
Едвард О, годі! Більше слухати не можу.
Річард Я хочу знати, як він вмер. Кажи.
Гонець Супроти ворогів, що обступили
Його, він бився, мов надія Трої
Супроти греків, що ішли на Трою.
Та не всесильний навіть Геркулес;
Численними ударами сокира —
Мала — могутнього повалить дуба.
Здолало герцога багато рук,
Але убили злісно тільки руки
Лихого Кліффорда і королеви,
Яка йому корону паперову
Вдягла глузливо. Як заплакав з горя —
Дала йому, безжальна, втерти сльози
Хустину, вмочену в безвинну кров
Малого Ретленда— його вбив Кліффорд.
А після глуму злого та образ
Зітнули голову і почепили
На Йоркську браму, де вона й тепер.
Сумнішого нічого я не бачив.

Едвард Опоро наша' Герцогу наш йорк!
Тебе не стало — і на що ж нам спертись?
О Кліффорде, ти, Кліффорде прелютий!
Цвіт лицарства Європи ти убив!
Ні, ти нечесно подолав його —
Віч-на-віч він би подолав тебе!
Палац душі моєї став тюрмою.
Якби ж їй звідти вирватись, щоб тіло
Могло навік Спочити у землі,
Бо радості мені уже не буде,
Ніколи не радітиму, ніколи!
Річард Несила плакати — волога тіла
Вся не остудить полум'я у серці.
Словам не зменшити страждань тяжких,
Адже той віддих, що слова несе,
Роздмуха жар у серці, і згорю
В огні, який лиш сльози погасили б.
Плач не дає відчути горе сповна;
Тож.сльози — дітям, а для мене — меч!
Я, Річарде, ім'я твоє ношу;
Помщусь за тебе чи загину в славі.
Едвард Тобі ім'я лишив відважний герцог,
А герцогство і титул свій — мені.
Річард Якщо ти сам з орлиного гнізда,
Це доведи, сміливо глянь на сонце.
Не герцогство, скажи, а королівство?
Твоє воно, якщо ти Иорків син.
Марш.
Входять Уорік та Моятег'го з військом.
Уорік Ну, лорди, як ви тут? Які новини?
Річард Уоріку великий, як почнем
Сумні новини всі виповідати,
Словами ранячись, немов клинком,-
Слова болючіші за рани будуть.
Відважний лорде, вбитий герцог йорк!

Едвард Ти чув, Уоріку? Плантагенета,
Який любив тебе, мов душу власну,
На смерть замордував жо}>стокий Кліффорд.
Уооік Вже десять днів, як я залив слізьми
Цю новину. Примножиться скорбота,
Коли вам розповім, що потім сталось.
Опісля вейкфілдської різанини,
Де батька вашого спіткала смерть,
До мене пошта швидко вість домчала
Про ваші втрати і.його загин.
Яв Лондоні, стерігши короля,
Зібрав солдатів, друзів наскликав,
Чудово, як здавалося, озброївсь
І рушив навперейми королеві;
А короля з собою прихопив,
Бо сповістила розвідка мене,
Що Маргарита зважилась рішуче
Порушити парламентський указ
Про ваше право спадкувать корону.
Коротше кажучи, зітнулись ми
Аж під Сент-Олбенсом. Змагались люто.
Та чи байдужість короля, який
На королеву з ніжністю дивився,
Позбавила відваги вояків,
Чи розголос про успіхи її,
Чи перед Кліффордом жорстоким страх,
Бо ж той грозився бранців не щадити,-
Судити важко; лиш одне скажу:
Мов блискавки, ряхтіли їх мечі,
А наші воїни мечем махали,
Мов сови мляві уночі крильми
А чи молотники ледачі ціпом,-
От ніби друзів бить їм довелось.
Я бадьорив їх,— правда, мов, із нами,-
Винагороду, славу обіцяв,-

Дарма. Солдати духом підупали,
І в нас віднявши віру в перемогу.
Побігли ми: король — до королеви,
Георг, ваш брат, і Норфолк, і я сам —
Сюди мерщій, щоб з вами об'єднатись,
Бо чутка вже така до нас дійшла,
Що тут нову збираєте потугу.
Едвард О мій Уоріку, де ж герцог Норфолк?
Коли з Бургундії вернувсь Георг?
Уорік З полками герцог тут, за кілька миль,
А щодо брата вашого — його
На допомогу вам послала з військом
Бургундська герцогиня, тітка ваша.
Річард Гнав, певно, значно дужчий ворог вас.
Я чув про ваші, лорде, перемоги,
А про ганьбу поразок ще не чув.
Уорік І зараз не почуєш про ганьбу.
Знай: дужою рукою можу я
Корону з Генріхових скронь зірвати
І скіпетр видерти у нього з рук,
Хоч би він войовничістю прославивсь,
Як славиться побожністю й смиренням.
Річард Уоріку, не гнівайсь,— я це знаю,
Не для зневаги я таке сказав.
Та що ж нам діяти в цей грізний час?
Кольчуги скинути і повгортатись
У траурні хламиди, і в молитві
Відлічувать на чотках намистини?
Чи на шоломах наших ворогів
Мечами карбувати молитви?
На друге згодні, лорди? То до діла.
Уорік Для цього ж то і розшукав я вас,
Для цього й брат мій Монтег'ю прибув.
Послухайте! Зухвала королева,
Пихаті Кліффорд і Нортемберленд

І ще таких же птиць бундючних зграя,
Як віск, ліпили волю короля,
Вам спадок передати клявся він —
В парламенті засвідчено ту клятву —
Тепер' же в Лондон вся ватага суне,
Щоб клятву скасувати й разом з нею
Все, що Ланкастерам на перешкоді.
В них набереться війська тисяч тридцять.
Як допоможуть Норфолку й мені
Всі друзі ті, що їх, мій графе Марч,
Серед валлійців славних знайдеш ти
Тоді в нас буде тисяч двадцять п'ять.
1 гей! Чимдуж на Лондон помчимо!
Ми знову коней змилимо баских,
Ми знов гукнем: "Бий наших ворогів!"
Ніколи більше нам не відступати.
Річард Оце Уорік справжній каже, чую.
Віднині хай ясного дня не знає
Хто всупереч наказу відступає,
Коли йому Уорік скаже: "Стій!"
Едвард Схилюся, лорде, на твоє плече.
Як ти впадеш в недобрую годину,
Впаде й Едвард. Хай захистить нас небо!
Уорік Ти вже не граф, не Марч,— ти герцог Иорк!
Тебе чекає королівський трон.
Монархом проголосимо тебе
Скрізь, де проляже наша путь. Нехай
Хтось не підкине радо шапки вгору —
За це він головою накладе.
Королю, Річарде, й ти, Монтег'ю!
Час діяти. Намріялись ми вволю.
Нехай заграють сурми бойові.
Річард Хай серце в тебе, Кліффорде, із криці
(Про це твої жорстокі вчинки свідчать),-
Мечем його протну або — загину.

Едвард Бог і святий Георг із нами. В путь!
Входить гонець.
Уорік Що? € новини?
Гонець Лорд Норфолк передати вам велів:
З численним військом королева йде,
Тож він вас кличе на негайну раду.
Уорік Гаразд, ходім, хоробрі вояки.
Виходять.
СЦЕНА 2
Перед йорком.
Фанфари.
Входять король Генріх, королева М ар г а рита, принц Уель-
ський, Кліффорд і Нортемберленд із барабанним боєм і сурмами.
Маргарита Володарю, ласкаво прошу в Йорк."
Он голова того, хто так хотів
Похизуватися в короні вашій.
Чи ця картина не втішає вас?
Генріх Мов скелі моряка у люту бурю,
Так це видовище гнітить мене.
О боже, не карай! Нема вини
Моєї в тім, що я зламав присягу.
Кліффорд Володарю! Шкідлива й недоречна
Надмірна жалісливість, м'якосердість.
Адже не дивиться привітно лев
На звіра, що зайняв у нього лігво;
Адже ведмідь не лиже руки тим,
Хто ведмежат з барлога викрадає.
Адже страшного жала не уникне,
Хто на змію наступить; он черв'як
І той випручується з-під ноги;
Клюється й голуб, як пташат рятує.
Йорк замірявся на твою корону
І грізно супив брови — ти всміхався.
Він, герцог, бачив сина королем,
Свій рід підносив, як отець дбайливий,

Ти ж, сином ощасливлений король,
Позбавив спадкоємності нащадка,
Бездушним батьком показав себе.
Пташки нікчемні виводок годують,
І хоч жахаються вони людей,
Все ж захищають кволих пташенят.
Та хто не бачив — крилами своїми,
Які для втечі мали б слугувати,
Того, хто до гнізда дереться, б'ють,
Собою жертвують задля малих.
Соромся^ мій владарю, в них учись!
Хіба не жаль, як через батька втратить
Прегарний цей юнак родинне право,
А потім скаже синові своєму:
Що здобули мій прадід і мій дід,
Віддав недбалий батько нерозумно?
Яка ганьба! Поглянь на юнака:
Хай мужній вид — ознака талану —
Твоє розм'якле серце загартує,
Щоб спадщину відстояв ти для сина.
Генріх Чудовий з тебе, Кліффорде, оратор,
І докази навів ти дуже сильні.
Але— хі&а ти, Кліффорде,. не чув? —
Здобуве кривдою приносить лихо.
Чи знав добр© той сиж, чийого батька
До стекла чоргеа скнарість довела?
Достойні вчинки синові лишу,
Сам іншого я. спадку не бажав би!
За інше плата надто дорога:
Яка вже втіха від здобутків тих,
Що так нелегко їх допильнувати!
Ох, брате Иорк, твоїм би знати друзям:
Тужу — бо голову твою тут бачу!
Маргариток Владарю, схаменіться,— ворог близько,
А ви довкола сієте аневіру.

Ви сину рицарство пообіцяли —
Тож вийміть меч і посвятіть його
Негайно. На коліно стань, Едварде.
Генріх Підводься рицарем, о мій Едварде,
Зиай — лиш за правду меч здіймати варто.
Принц Як ваша згода, батьку дорогий,
Здійму його у битві за вінець
Г вже не випущу до смерті з рук.
Кліффорд Я гідну принца відповідь почув.
Входить ганець.
Гонець Вожді держави, наготові будьте:
Зібравши тридцять тисяч солдатні,
Іде Уорік, щоб підтримать Йорка.
Скрізь по дорозі королем Едварда
Він проголошує; багато хто
До них біжить. Готуйтесь, ворог близько!
Кліффорд Королю, краще б вам лишити поле —
Без вас владарці більше таланить.
Маргарита Нас^ володарю, ввірте долі нашій.
Генріх В нас дол-я спільна. Залишаюсь я.
Цортемберленд Але рішуче зважтеся на бій.
Принц Вінчаний батьку, лордів надихни
І всіх, що мають битися за тебе;
Здійми свій меч, гукни: "Святий ГеоргЬ
Марш.
Входять Едвард, Георг, Річа:рд, Нор фол к, Уорік, Монтвг'ю
й солдати.
Едвард Зрадливий Генріху! Ну ж, кайся швидше,
Надінь корону на моє чоло,
А ні — в бою змагайся за життя.
Маргарита З дівками лайся, капосний зухвальцю!
Як смієш ти отак пащекувати
Перед законним владарем своїм?
Едвард Я — владар; хай коліна схилить він.
Він згодився, щоб став я спадкоємцем,

Порушив клятву він, а ще я чув:
Ти владарюєш, хоч вінець на ньому.
Ти змусила, щоб синове ім'я
Замість мого в указ він записав.
Кліффорд Зробив він мудро:
Хто батьків спадкоємець, як не син?
Річард Це ти, катюго? Не знаходжу слів!
Кліффорд Це я, горбаню; відповім тобі
І всім таким зухвальцям як належить,
Річард Це ж ти малого Ретленда убив?
Кліффорд Старого Йорка теж — і не наситився.
Річард Бій розпочнімо., лорди, ради бога!
Уорік Ну, Генріху, корону віддаси?
Маргарита Уоріку, язик свій прикуси!
Як ми в Сент-Олбенсі востаннє стрілись,
Вам ноги слугували краще рук.
Уорік Тікали ми, тепер — тікати вам.
Кліффорд Так говорив ти і тоді — й тікав.
Уорік Мене погнала не твоя відвага.
Нортемберленд Та мужність вас не втримала на місці.
Річард Шануючи тебе, Нортемберленде,
Молю покласти перемовам край,
Бо серце крається в жаданні помсти
Лихому Кліффордові, дітовбивці.
Кліффорд Я батька вбив твого. Це він дитя?
Річард Ти вбив його як підлий боягуз,
Так само — брата юного, та нині
Сподіяне, катюго, прокленеш.
Генріх Вгамуйтесь, лорди. Дайте, я скажу.
Маргарита Кинь виклик їм, а ні — заціп уста.
Генріх Прошу не заважати, я — король;
Коли захочу, можу говорити.
Кліффорд Ту рану, що звела докупи нас,
Ніякими словами не загоїш.
Отож мовчіть.

Річард Ну, витягни меча!
Клянусь творцем, убивце, певен я:
Твоя відвага — лиш на язиці.
Едвард Ну, Генріху, ти віддаєш корону?
Чи тисячі, що снідали сьогодні,
Уже не пообідають ніколи?
Уорік їх кров на голову твою проллється,
Як не поступишся. За Йорком правда!
Принц Як правда те, що так назве Уорік,
То що ж тоді назвати нам брехнею?
Річард Хто б не зачав тебе, твоя тут мати;
Я бачу, в тебе материн язик.
Маргарита А ти не вдавсь ні в батька, ані в матір;
Ти — виродок, позначений печаттю
Самої долі, щоб тебе жахались,
Мов ящірки отруйної чи жаби.
Річард А ти — залізо неаполітанське
В англійській позолоті. І якщо
Король твій батько, то й калюжа — море.
Соромилась би, знаючи свій рід,
Нікчемну душу в лайці виявляти.
Едвард Сто крон я дав би за соломи віхоть,
Аби цю відьму привести до тями.
Єлена кращою була, ніж ти,
Й хоча твій чоловік — мов Мейелай,
Та брата Агамемнона ніколи
Вона так не ганьбила, як ганьбиш
Ти короля, чий батько раював
У Франції, скоривши короля
Й дофіна. Взяв би рівню син собі,
То батьківської слави не позбувся б.
Але жебрачку в постіль він прийняв,
Обдарувавши батечка твого.
І зразу світлий день змінила злива,
Що змила все у Франції здобуте

Й корону чварами заволокла.
Твоя пиха цей розбрат породила!
Була б ти лагідна — приспали б ми
Свої права,'з жалю до короля
Відклавши з'ясування їх до часу.
Георг Аж бачим — ти веснієш в нашім сяйві
І літуєш, а жнив для нас нема,
Й сокирою твій корінь загребущий
Ми рубонули. Зачепило й нас.
Та знай — коли вже почали рубати,
Не спинимося, поки не впадеш,
Чи зросимо гілля своєю кров'ю.
Едвард Отож тебе на бій я викликаю.
Облишмо перемови — королю
Сказати й слова не даєш. Сурміть!
Нехай криваві мають прапори!
Здобудь, Едварде, славу чи помри.
Маргарита Стривай, Едварде!
Едвард О ні, вже цей не спиниться потік;
Вмруть тисячі, а винен — твій язик.
Виходить.
СЦЕНА З
Бойовище між Таутоном та Секстоном у Йоркшірі.
Гамір битви. Сутички. Входить У о р і к.
Уорік Стомився, як бігун в тяжкій дорозі,
Приляжу і хоч трохи відсапну.
Удари, що прийняв я і завдав,
Цупкі мої геть виснажили м'язи.
Нехай там що, перепочити мушу.
Вбігає Е д в а р д.
Едвард Всміхніться, небеса! Чи, смерте, грянь!
Світ спохмурнів, моє погасло сонце.
Уорік Ну що, владарю? Є якась надія?
Входить Г є о р г.
Георг Кінець! Надія відчаєм змінилась:

Розбито нас, за нами смерть женеться.
Порадь: що діяти, куди втекти?
Едвард Тікати марно. Ворог-мов на крилах.
Ми ж кволі й не уникнемо погоні.
Входить Р і ч а р д.
Річард Уоріку, чому ж ти раптом зник?
Земля спила твойого брата кров;
Протятий гострим Кліффордовим списом,
У передсмертних муках він гукав:
"Пометись, Уоріку! Пометися, брате!" —
Неначебто лунав тужливий дзвін.
Упавши під копита вражих коней,
Паркою кров'ю мички їм зросивши,
Лорд благородний випустив свій дух.
Уорік Нехай же й нашою уп'ється кров'ю
Земля. Не побіжу — коня уб'ю.
Ми поставали, як жінки тендітні,
Й голосимо, а ворог шаленіє.
Чи не гадаємо, що то вистава,
В якій актори жестів не шкодують?
Клянусь я на колінах перед богом:
Не перестану битись, не спочину,
Аж поки очі смерть мені закриє
Чи доля помсті міру покладе.
Едвард Навколішки і я з тобою стану-:
Хай наші душі клятва поєднає!
Тобі віддам я, перш ніж підведусь,
І руки, й серце, й погляд мій,— тобі,
Хто королів садовить і скидає!
Благаю,— тільки накажи мені
Віддати тіло ^ жертву ворогам!
Хай розкривається небесна брама
І з ласкою приймає грішну душу!
До стріч нових прощаймося, панове,
Однаково — небесних чи земних.

Річард Дай руку, брате; кволими руками,
Уоріку, тебе я обніму.
Не плакав зроду, а тепер заплачу;
Зима нам весну вкоротила, бачу.
Уорік В путь, лорди, в путь! Прощаймось, любі, знов,
Георг Ходімо всі до наших лав! Нехай
Тікають полохливі! Решту ж ми
Незламними назвем. Як пощастить,
їх удостоїм славних нагород,
Мов переможців ігор Олімпійських.
Обіцянка така зміцнить їм дух.
Надії на життя, на перемогу
Не згасли. Не барімось. Швидше в бій!
Виходять.
СЦЕНА 4
Інша частина бойовища. Сутички.
Входять Річард і Кліффорд.
Річард Ну, Кліффорде, тепер віч-на-віч ми.
Ось ця рука тобі готова мстити
За йорка, ця — за Ретленда, хоч би
Й за бронзову стіну ти заховався.
Кліффорд Ну, Річарде, я сам на сам з тобою.
Ось ця рука твого убила батька,
Ця — Ретленда, а ця душа їх смертю
Втішається і закликає руки,
Що вбили брата і отця твоїх,
Так само і з тобою порішити.
Отож тримайся!
Б'ються. Входить У о р і к. Кліффорд утікає.
Річард Уоріку, знайди-но іншу здобич.
Яж сам цього вполюю сіроманця.
Виходять.
СЦЕНА 5
Інша частина бойовища. Гамір.
Входить король Генріх.

Генріх Цей бій — неначе вранішнє змагання
Хисткої мли і променів ясних,
Коли на пальці хукає пастух,
Не певний— це вже день чи це ще ніч.
Накочується бій могутнім морем,
Якому не страшний зустрічний вітер,
Й відкочується теж, неначе море,
Яке шалений вітер завертає.
Переважає то приплив, то вітер;
То той, то інший ближчий до мети
В запеклім прагненні перемогти.
Нема подоланих, нема звитяжців,
Бо рівні сили в Цій лихій війні...
Отут на кротовині я присяду.
З ким бог, той переможе! Маргарита
Із нею Кліффорд змусили мене
Лишити битву; лаялись, клялись,
Що їм без мене більше таланить.
Нехай би смерть мені послав господь:
Що в цьому світі, крім нещасть і горя?
О боже! Наймиліше у житті
Буть пастухом, отак собі сидіти
На купині кротячій, майструвати
Годинник сонячний ретельно й хитро,
Аби спостерігати, ,я.к летять :
Хвилини: скільки їх в годину вводить,
І СКІЛЬКИ ПОТребуЄ ДеНЬ ГОДИН;.-
І скільки треба днів, щоб рік минув,
І скільки років, щоб життя минуло.
Дізнавшись, поділити час: належить
Отару пасти стільки-то годин, :
І стільки-то годин відпочивати"
І стільки-то годин — на міркування,
І на розваги — стільки-то годин.
Остільки днів вагітніти овечкам,

Остільки тижнів ще їм до окоту,
А через стільки місяців їх стригти...
Хвилини, тижні, місяці, роки .
Пливтимуть до кінця, що їм судився,
В могилу тиху приведуть старого —
Яке солодке, радісне життя! :,";
Чи пастухам овечок безтурботних
Кущ глоду не любішу тінь дає,
Ніж балдахін розкішний королям,
Пойнятим страхом, що підлеглі зрадять?
Авжеж, любішу! В тисячу разів.
І, зрештою, нехитрий сир селянський,
Ковток води з торбинки шкіряної
Та звичний сон у затінку дерев, —
Те, чим задовольняється пастух,-
Куди дорожчі царствених пишнот,
Вина, що в чаші золотій іскриться,
Багатої постелі, над якою
Чатують клопіт, недовіра, зрада.
Гамір бою. Входить син, що вбив батька; він несе на руках його тіло.
Син Навіщо вітер, що даремно віє?
Можливо, у кишені в чоловіка,
Якого я в бою здолав, є крони;
А я, що в нього зараз їх візьму,
Можливо, нині ще віддам комусь
Життя і гроші, як цей мрець мені.
Та хто ж це? Боже! Батькове обличчяі
Це ж мимоволі батька я убив!
Страшні часи породжують таке!
Мене король послав на .бойовище,
А батька, що Уоріку служіив,
Господар змусив, битися за Йорка.
Того,.хто дав колись мені життя,
Я власноруч тепер життя позбавив.
Прости, о боже,— я не знав, що діяв!

Пробач, мій батьку,— не впізнав тебе!
Хай сльози ці криваві плями змиють —
Ні слова, поки виллються гіркі.
Генріх Страшне видовище! Криваві дні!
Коли гризуться леви за печери,
Ягнята безневинні потерпають.
Плач, бідолахо,— я також заплачу.
Мов міжусобиця, хай сліпнуть з туги
І краються нам очі і серця.
Входить батько, що вбив сина; він несе на руках
його тіло.
Батько Ти, що зі мною так запекло бився,
Віддай, що маєш, золото віддай —
Купив його я сотнею ударів.
А гляну, хто ж це. Справді ворог наш?
Ох ні, ні, ні! Це син єдиний мій!
Коли в тобі ще жевріє життя,
Розплющ, дитино, очі! Глянь, як злива,
Що буря серця принесла, проллється
Тобі на рани, що й мене вбивають!
О боже, зглянься на цей вік злощасний!
Які лукавства й виверти жахливі,
Безглузді, неприродні і страшні
Породжує смертельна колотнеча!
Зарано, сину, дав тобі життя,
: Запізно я тебе життя позбавив!
Генріх За лихом лихо! Туга нестерпима!
Умерти б і покласти край нещастям!
О зжалься, зжалься, добре небо, зжалься!
Червона й біла на обличчі в нього
Троянди — чвар фатальні кольори:
Одну нагадує пурпурна кров,
А другу — сполотнілий вид його.
Зів'янь, одна,— розквітни, друга! В'януть
В двобої вашім тисячі життів.'

Син Як мати, взнавши про загибель батька,
Зажуриться, не втішиться ніколи!
Батько Як жінка, взнавши про убивствр сина,
Ридатиме, не втішиться ніколи!
Генріх Як вся країна короля зневажить'
За все лихе й не втішиться нізащо!
Син Коли так син над батьком сльози лив?
Батько Коли над сином батько так тужив?
Генріх Коли з підлеглими король так плакав?
Страшне в вас лихо, та моє — страшніше.
Син Візьму тебе й наплачусь над тобою.
(Виходить, несучи тіло батька)
Батько Ці руки будуть саваном тобі,
А серце домовиною,— ніколи,
Мій сину, образ твій не згасне в нім.
Мій стогін буде по тобі подзвінням!
Жалобу чорну понесе твій батько,
Скорботу невигойну, мов Пріам,
Що доблесних синів своїх утратив.
Я заберу тебе. Що нам той бій!
Я — не солдат, а вбивця, сину, твій!
(Виходить, несучи тіло сина)
Генріх Жаль, страдники, печальних ваших доль,
Та ще стражденніший за вас король.
Гамір бою, сутички.
Входять королева Маргарита, принц Уель-
ський та Ексетер.
Принц Тікайте, батьку! Друзі всі втекли.
Уорік б'ється, мов бугай шалений.
Мерщій! Смерть невблаганна мчить сюди.
Маргарита Владарю, на коня! Негайно в Бервік!
Едвард і Річард — наче злі хорти,
Що вгледіли сполоханого зайця:
Яріє лють в очах розпаленілих,
А криця закривавлена в руках,-

Наздоганяють нас. Мерщій тікаймо!
Ексетер Біжім! їх окриляє помста люта.
Не час тепер вагатися. Покваптесь!
Або за мною слідом вирушайте.
Генріх Ні, любий Ексетере, я — з тобою.
Лишитись не боюсь, та краще все ж
За королевою піду. Вперед!
Виходять.
СЦЕНА 6
Там жб. ' ' :
Гучний гамір битви.
Входить 'поранений К л і ф ф о р д,
Кліффорд Вже догоря, згаса моя свіча,
Що королеві Генріху світила,
Ланкастере! Боюсь твого падіння
Більш, як розлуки тіла із душею.
Тобі немало друзів здобули
Любов до мене й страх переді мною.
Та ось я впав.,Умру — й ослабне спілка
На лихо Генріху, на втіху Йорку.
Адже, мов мухи влітку, чернь роїться!
Мошва летить на сонце,— нині ж сяє
Хто, як не Генріхів запеклий ворог?
О Фебе! Краще б ти не дозволяв,
Щоб Фаетон ясними кіньми правив.
Землі б тоді вогненна колісниця
Не опалила. І якби.належно
Ти, Генріху, владарював, як батько
Або ж твій дід,— не поступався Йоркам,
Не розвелося б їх, неначе мух;
Я й тисячі таких же .в цім краю
Вдів по собі невтішних не лишили б,
І ти б на троні мирно возсідав.
Ласкавий легіт пестить бур'яни,
Поблажливість розбещує злодіїв!..

Зітхання марні, невигойні рани,
Нема ні сил, ні змоги утекти.
Нещадний ворог, він не зна жалю,
Та я й не заслужив того жалю.
Ятряться болісно смертельні рани,
Я, спливши кров'ю, млію. Що ж, добийте,
Уорік, Річард, Йорк, сюди спішіть:
Батьків убив я ваших — відомстіть.
(Зомліваі) .,,-.,..'
Гамір битви. Сигнал відбою.
Входять Едвард, Геор г, " Р'і ч а р д,;'М онт ег'ю, У о рік і солдати.
Едвард Спочиньмо, доля усміхнулась нам,
Обличчя хмурі хай осяє мир. ; :
Частина військ криваву королеву
Жене, якій коривсь король смиренний,
Мов парус кориться шаленій бурі
І корабель жене супроти хвиль.
Гадаєте, що з ними втік і Кліффорд?
Уорік Ні, врятуватись він ніяк не,міг.
Тут, перед Річардом, таке скажу:
його ваш брат позначив для могили,
Тож він напевне мертвий, де б не був.
Кліффорд стогне і вмирає.
Едвард Чий дух так тяжко з тілом розстається?
Річард Так стогнуть, відчуваючи загин.
Едвард Глянь, хто це. Друг чи ворог — благородно
З ним повестися треба — бій скінчився.
Річард Забудь про милосердя — це ж бо Кліффорд!
Не вдовольнився він, відтявши гілку —
Зеленолисту Ретлендову юнь,-
А ніж нещадний свій ввігнав у корінь,
З якого ніжний пагін виростав,
І Йорка, батька нашого, убив.
Уорік З-над брами Йорка голову знімімо
І, замість батькової, що її

Повісив Кліффорд, почепімо цю:
За все сповна віддячувати слід.
Едвард Несіть сюди зловісного сича,
Який нам тільки смерть пророкував.
Тепер квиління хиже спинить смерть,
Лихий язик вгамується навік.
Солдати виносять тіло наперед.
Уорік Мені здається, втратив тяму він.
Чи впізнаєш нас, Кліффорде, скажи?..
Його життя згасила чорна смерть —
Не бачить нас і наших слів не чує.
Річард Якби ж почув! А може, й чує він,
Та хитро прикидається, бо хоче
Уникнути принизливих знущань,
Яким піддав він батька перед смертю.
Георг То допечи йому дошкульним словом.
Річард Благай нас, Кліффорде,— хоч і намарне.
Едвард Кайсь, Кліффорде, безсилим каяттям.
Уорік Виправдуй, Кліффорде, свої гріжи.
Георг А ми тортури виправдаєм ними.
Річард Ти Норка шанував, я ж Йорків син.
Едвард Як Ретленда жалів, так я — тебе.
Георг Де вождь і захисник ваш — Маргарита?
Уорік Вони ж кепкуютьі Лайся, як ти звик.
Річард Не чуть прокльонів? Світ перевернувся.
Коли не ганить приятелів Кліффорд,
Це значить — він умер. Клянусь душею,
Руки не пожалів би, щоб для втіхи
Його на дві години оживить.
Відтяв би руку — хай би захлинувся
В потоці крові кат, чию неситість
Ні йорк, ні Ретленд не потамували.
Уорік Вже мертвий він. Хай голова злочинця
Замінить Йоркову яа міста брамі.
А зараз — в Лондон маршем тріумфальним,

Там коронуємо тебе, Едварде.
Тоді у Францію подамся я
Просить принцесу Бону в королеви.
Так поєднаємо два королівства,
І вже нам будуть зовсім не страшні
Розбиті, та недремні вороти.
Бо ж, хоч безсилі вжалити тебе,
Все ж ображатимуть дзижчанням слух.
Я спершу коронацію побачу,
А потім — через море, у Бретаиь,
Чудовий шлюб Едеарду влаштувати.
Едвард Хай буде так, як хоче ваш Уорік,
Я сперся на його плече й ніколи
Нічого без його поради й згоди
Не розпочну. Тепер, мій брате Річард,
Ти ібудеш герцог Глостер. Ти, Георгу,
Будь герцог Кларенс. Ну, а наш Уорік
Хай порядкує всюди разом з нами.
Річард Хай Кларенс буду я, & він хай — Глостер,
Бо надто вже те герцогство зловісне.
Уорік Облиш! Які дурниці! Має Річард
Буть Глостером. А зараз — швидше в Лондон!
Хай там належно ушанують нас.
Виходять.

ДІЯ ТРЕТЯ

СЦЕКА 1

Пуща па півночі Англії.
Входять два лісник" з арбалетами в руках.
1-й лісник Сховаймося у темній гущині.
По цій галяві олені ітимуть;
У закутку глухому иричаївшись,
Найкращого з них виберем собі.
2-й лісник Зійду на пагорб, стрельнімо удвох.
1-й лісник Це неможливо. Звук твоєї зброї

їх надя&а, й мій постріл буде марний.
Прицільмося добряче, ставши тут,
А поки що, аби не кудьгув-ати,
Я роаповімі, що еталоєя зі мною
На цьому ж місці кілька днів тому.
2-й лісник Іде хтось. Зачекай, хай нас мине.
Входить переодягнутий король Генріх, із молитовником в руках.
Генріх З Шотландії прокравсь я привітати
Жагучим поглядом свій любий край.
Ні, Гаррї, ні, це не твоя земля.
Загарбано твій трон, віднято скіпетр,
Єлей, що ним помазаний ти, стерся,
Ніхто тебе державцем не назве,
Ніхто не схилиться й ні правосуддя,
Ні милості у тебе не иопросить.
Та й чим зараджу? Сам я безпорадний.
1-й лісник Еге, цей олень має цінну шкуру.
Король колишній. Схопимо його!
Генріх Лихій недолі я піду назустріч,-
Так наймудріше, кажуть мудреці.
2-й лісник Чого ж шш зволікаємо? Хапаймо.
1-й лісник Не поспішай, послухаємо ще.
Генріх Підтримки просять королева й син
У Франції. Я чув — Уорік там,
Щоб висватать Людовіка сестру
Едвардові. Якщо це тільки правда,
Ваш клопіт марний, бідна королево
І сину. Бо Уорік красномовний
Людовіка переконає швидко.
Але — як жінка, гідна співчуття,-
На нього, може, вплине й Маргарита.
її ридання короля зворушать,
Розчулять сльози й серце кам'яне.
Розтав би й тигр, почувши плач її,
Й Нерона щирим жалем пройняло б

Гірке її невтішне голосіння.
Але вона з благанням, а Уорік —
З дарами. Просить Генріху підтримки
Вона, а він — Едвардові дружину.
; Вона крізь сльози каже: "Генріх в горі"?
А він з усмішкою: "Едвард на троні".
Нещасна з туги й слова не промовить —
Уорік королю своє розкаже,
Що схоче, доведе — і короля
Відверне, врешті, геть від Маргарити.
Домовиться про шлюб і допомогу,
Едвардове становище зміцнить.
Отак, напевно, й буде, королево,-
Ти підеш, бідолашна, з чим прийшла.
2-й лісник Про королів і королев говориш?
Ти хто?
Генріх Хтось більший, ніж здаюся вам,
Та менший, ніж родився^Я людина
І меншим чимсь уже не можу бути.
Про королів усі говорять. Чом же
И мені про них не можна говорити?
2-й лісник Говориш так, мов сам ти був король.
Генріх Так, я в душі король. Цього вам досить?
2-й лісник Але, як ти король, де ж твій вінець?
Генріх У серці в мене, а не на чолі,
Не вкритий діамантами, незримий.
Вдоволенням він зветься: королі
Таким вінцем не часто володіють.
2-й лісник Вдоволенням увінчаний король,
Вдоволений вінцем, ви вдовольніться
Ще й тим, що з нами підете. Здається,
Що ви — Едвардом скинутий король.
А ми йому на вірність присягали
І візьмем вас, як ворога його.
Генріх Ви зроду не порушували клятви?

2-й лісник Такої — ні, і зараз не порушим.
Генріх Де ви жили, як я владарював?
2-й лісник На цій землі, де й нині живемо.
Генріх Я немовлям помазаний на трон,
Були мій батько й дід мій королі.
Мені на вірність присягали ви,
Тож клятви не порушили, скажіть?
1-й лісник Ні,
Як ви були король, були ми вірні.
Генріх Хіба ж я вмер? Не дихаю? Не знали,
У чому ви клялися, простаки!
Здмухнув пір'їнку я з обличчя; гляньте,
Як вітерець несе її назад,
То слухається подиху мого,
То повіву скоряється вона,
На дужчу силу завжди здаючись.
Такі ж ви легковажні, прості люди.
Та клятви не порушуйте. Не хочу,
Щоб відчували ви якусь вину.
Ну що ж, ходім, скоряється король;
Ви — королі, а я — підданець ваш.
1-й лісник Ми вірні слуги короля Едварда.
Генріх І знову б вірні Генріху були,
Якби на троні опинився він.
1-й лісник В ім'я Всевишнього і короля
Ви йти повинні з нами до властей.
Генріх Ведіть, в ім'я господнє. Короля
Свого шануйте. Хай же вчинить так,
Як бог велить. Скоряюсь божій волі.
Виходять.
СЦЕНА 2
Лондон. Кімната в палаці.
Входять король Едвард, Глостер, Кларенс І леді Грей.
Едвард Цієї леді чоловік, Джон Грей,
Загинув, брате Глостер, у бою

Сент-Олбенськім. Йому належні землі
Собі взяв переможець. Просить леді
Вернути їх. Було б несправедливо
Відмовити: адже віддав життя
За Йорків цей достойний дворянин.
Глостер Владарю, вдовольніть її прохання,
Адже ганебно відмовляти їй.
Едвард Звичайно, так; та все ж я зачекаю.
Глостер
(стиха, до Кларенса)
Ах, он як!
Повинна леді поступитись дечим,
І вдовольнить король її прохання.
Кларенс
(стиха, до Глостера)
Своє він знає — чує дичину!
Глостер
(стиха, до Кларенса)
Тихіше!
Едвард Вдовине клопотання обміркуєм;
По відповідь прийдіть пізніш до мене.
Леді Грей Несила ждати, добрий володарю.
Благаю зараз вирішити справу;
Що вам завгодно, тим і вдовольнюсь.
Глостер
(убік)
Вдові, я певен, землі віддадуть,
Як згодиться на те, чого він хоче.
Міцніш тримайся — матимеш удар.
Кларенс
(стиха, до Глостера)
Боятись варто їй лише падіння.
Глостер
(стиха, до Кларенса)
Не дай господь! Він скористався б цим.

Едвард Скажи, вдово, скількох дітей ти маєш?
Кларенс
(стиха, до Глостера)
Чи не проситиме й собі дитя?
Глостер
(стиха, до Кларенса)
Скоріш він двох їй дасть— чи я не я!
Леді Грей Трьох, найдостойніший владарю.
Глостер
(убік)
Йому скорившись, матимеш четверте.
Едвард Жаль позбавляти батьківщини їх.
Леді Грей Тож змилуйтесь і поверніть її.
Едвард Лишіть нас; випробую цю вдову.
Глостер
(убік)
Лишайся, поки молодість тебе
Не лишить, милиці тобі лишивши.
(Відходить із Кларенсом убік)
Едвард Скажіть, ви любите своїх дітей?
Леді Грей Люблю — так само, як себе саму.
Едвард Зробити ладні все для їх добра?
Леді Грей Знесла б, напевно, й лихо задля них.
Едвард Тож землі поверніть для їх добра.
Леді Грей По це, владарю, я й прийшла до вас.
Едвард Я вам скажу, як землі повернути.
Леді Грей Вам дуже вдячна буду я, владарю.
Едвард І чим тоді віддячиш ти мені?
Леді Грей Усе, що тільки скажете, зроблю.
Едвард О ні, відкинеш ти моє прохання.
Леді Грей Не виконаю тільки, як не зможу.
Едвард Те, що я хочу, зможеш ти зробити.
Леді Грей Тоді зроблю, ви тільки накажіть.
ГлОСТвр :.<-. І
(стиха, до Кларенса) 1

Завзятий, як вода> що камінь точить. І
Кларенс : |
(стиха, до Глостера) }
Він — наче той вогонь, що топить віск.
Леді Грей Яке ж, володарю, моє завдання? і
Едвард Воно легке: любити короля.
Леді Грей Як не любити? Я підданка ваша.
Едвард Ну що ж, я землі радо поверну.
Леді Грей Прощайте. Я безмірно вдячна вам.
Глостер
(стиха, до Кларенса)
Вона вклонилася — це згоди знак.
Едвард Стривай! Ідеться про плоди любові.
Леді Грей Я так і зрозуміла, володарю.
Едвард А я боюсь, що все-таки не так.
Якої прагну я любові, знаєш?
Леді Грей Довічної і вдячної любові,
Яку дарує доброчесність нам.
Едвард Ні, я казав не про таку любов.
Леді Грей Виходить, я не зрозуміла вас.
Едвард Тепер, напевно, можеш зрозуміти.
Леді Грей Якщо ваш намір добре я збагнула,
Не згоджуся ніколи на таке.
Едвард По щирості — з тобою хочу спати.
Леді Грей Як щиро — краще спати у в'язниці.
Едвард Не вернеш чоловікових земель.
Леді Грей Що ж — удовиним спадком буде честь,
Вона мені дорожча від угідь.
Едвард Але ж покривдиш ти своїх дітей.
Леді Грей Самі ви кривдите мене і їх.
Володарю, не личить жартувати.
Коли так гірко я благаю вас.
Пустіть мене, сказавши "так" чи "ні".
Едвард Якщо погодишся зі мною-так,
Ну, а коли мені відмовиш — ні.

Леді Грей Ні, володарю. Не прошу нічого.
Глостер
(стиха, до Кларенса) ' :
Нелюбий він — вдовиця супить брови.
Кларенс
(стиха, до Глостера)
Ну й залицяльник! Гіршого нема.
Едвард : .
(убік)
Рішучість, скромність у її очах,
Слова про незрівнянний свідчать розум.
Усі її чесноти гідні влади;
Так чи інакше — гідна короля.
Як не коханка буде, то дружина.
(Вголос)
А що, як королевою ти станеш?
Леді Грей О, легше це сказати, ніж зробити.
З підданкою вам краще розважатись.
Ніж наділяти владою її.
Едвард Чарівна вдово, владою клянусь —
Кажу про те, що в мене на душі,
Яка твого кохання прагне щиро.
Леді Грей Не можу я зарадити нічим —
Для королеви надто я проста,
А для коханки надто доброчесна.
Едвард Не коверзуй; сказав я те, що думав.
Леді Грей Вам прикро буде, як мої сини
Вас татом називатимуть.
Едвард Не більше,
Аніж тобі, коли моя дочка
До тебе "мамо" скаже. Ти вдова
І маєш діток — маю їх і я;
Хоч і не був одружений, їй-богу.
Це ж добре — мати багатьох синів!
Ти будеш королевою, і квит. ...

Глостер . , .-.
(стиха, до Кларенса)
Скінчив, нарешті, сповідь'духівник.
Кларенс .. —:':':
(стиха, до Глостера), м ,-
Прикинувся, лукави,й жартівник.
Едвард
(до Глостера і Кларенса)
Дивуєтесь, брати, про що йшла мова?
Глостер Вдові та мова, певно, як полова.
Едвард А що, як я посватаю її?
Кларенс За кого, брате?
Едвард Та за себе, звісно.
Глостер Нам довго б дивуватись довелось.
Кларенс Не набагато довше, ніж звичайно.
Глостер Зате, скажу, було б це диво з див.
Едвард Жартуйте, але знайте: я прохання
Задовольняю,— поверну їй землі.
Входить дворянин.
Дворянин Владарю, взятий Генріх, ворог ваш.
Приведений він до воріт палацу.
Едвард У Тауер хай відведуть його.
Брати, ходім до того, хто спіймав;
Спитаєм, як це вийшло в нього. Вдово,
Ти вільна, йди. Віддайте шану їй.
Виходять усі, крім Глостера.
Глостер Так, шануватиме Едвард жінок.
Хай плоть виснажує свою, хай з неї
Надійний пагін не зросте, не стьмарить
Мені мого сподіваного часу!
Проте між мною й прагненням душі
(Хай навіть вигине Едварда парость) —
Ще Кларенс, Генріх з молодим Едвардом.
Вони й нащадки їхні схочуть місце
Посісти — те, якого прагну я.

І це погубить заміри мої!
Тож зостається мріяти про владу.
Як той, що, стоячи на мисі, бачить
Манливий берег вдалині й ступає
Лише очима спраглими по нім,
І, лаючись, погрожує до дна
Широке море вичерпати,— так
Жадаю недосяжної корони,
Все лаю, що до неї не пускає,
І, прагнучи здолати перепони,
Втішаюсь думкою про неможливе.
Мій погляд зашвидкий, занадто серце
Зухвале, щоб моїм рукам і силі
За ними вгнатись. Але що, крім влади,
В цім світі втіху Річардові дасть?
В жшочих"любощах розкошувати,
Вбиратися строкато і вродливиць
Приваблювати' поглядом і словом?
Даремна мрія! Більше недосяжна,
Ніж здобуття стонадцяти корон!
Любов зреклась мене ще в лоні неньки.
Щоб я не знав її законів ніжних,
Вона хистку намовила природу
Скрутити руку цю, як всохлу гілку,
На спині в мене виростити горб,
Де всілась, насміхаючись, потворність;
Укоротити ногу і надати
Химерності всьому моєму тілу.
Я — мов хаос, мов ведмежа чудне,
Якого навіть мати відцуралась.
Отож хіба я можу буть коханим?
Це дурість — отаку плекати думку!
Та як нема для мене інших втіх,
Ніж правити, над тими панувати,
Що кращими вродилися за мене,

Хай небом стане мрія про корону.
Цей світ для мене вічно пеклом буде,
Аж поки тулуба цього жахного
Корона не прикрасить осяйна.
Але не знаю, як сягнуть корони,-
Між нею й мною не одне життя.
Як той, хто в хащах терну заблукавши,
Дереться й шарпається в колючках,
Не знаючи, як вирватись на волю,
Шукає шлях, збивається зі шляху
І все ж силкується його знайти,-
Так мучусь, прагнучи вінець добути.
Навік позбавлюсь мук чи прорубаю
Кривавою сокирою свій шлях.
Що ж — з усмішкою можу я вбивати,
Щасливого вдавати в мить печалі,
Вмиватися нещирими слізьми,
Являти на обличчі що завгодно.
Втоплю мандрівців більше, ніж сирена,
Згублю я більше жертв, ніж василіск,
Неначе Нестор, красномовним буду,
Всіх обведу хитріше, ніж Улісс,
Нову здобуду Трою, мов Сінон;
Багатший від хамелеона в барзах,
Мінливіший в подобах, ніж Протей,
Підступності навчу й Макіавеллі.
Невже ж то я, спроможний на таке,
Вінця не спроможуся захопити?
Хай буде й Далі —дотягнусь, неситий!
(Виходить)

СЦЕНА З

Франція! Зала в королівському палаці.

Входять Л ю д о в і к, .король Французький, і принцеса Бона з поч-том; король сідає на трон. Потім входять королева Маргарита, принц Уельський та граф Оксфорд.

Людовік
(підводячись)
Чарівна королево, сядь. Стояти
Достойній Маргариті не годиться,
Коли сидить Людовік.
Маргарита " Ні, могутній
Королю Франції, своє вітрило
Тепер згорнути мушу і коритись
Наказам королів. Минули дні
Мого владарювання в Альбіоні:
Права мої зневажила недоля,
Додолу скинуто мене ганебно;
Знедолена, тепер я мушу скніти,
< З тим, що судилося мені, змирившись.
Людовік Що викликало розпач цей великий?
Маргарита Те, що наповнило сльозами очі,
І відібрало: мову, й серце стисло.
Людовік Нехай там що, спокою не втрачай.
(Садовить її поруч себе)
Сядь поруч, не впрягайсь в ярмо недолі,
Хай подолає твій незламний дух
Наїїаеті: Кополірвгі Мяпгяпитп
Все розкажи, довірся нам в журбі,
І допоможе Франція тобі.
Маргарита Ця мова кволий дух мій оживляє
І спонукає вилити в слова
Німу печаль. Королю славний, знай:
Мій Генріх, чоловік коханий мій,
Уже не владар, а вигнанець; мусить
В Шотландії він самотою жити
В той час, як герцог Йорк, Едвард пихатий,
Собі загарбав титул і престол
Законного володаря держави.
Тож я, нещасна Маргарита, з принцом
Едвардом, Генріховим спадкоємцем,

Прийшла по справедливу допомогу.
Не вдовольниш благань-кінець надіям.
Шотландія безсила помогти,
Народ наш, пери збилися з пуття,
Скарбниця втрачена, втекли війська,-
Як бачиш, скрута в нас тепер тяжка.
Людовік Вгамуй тривогу, славна королево,
Подумаєм, як відвернути лихо.
Маргарита Що довше жду, то ворог мій сильніший.
Людовік Що довше жду, то краще поможу.
Маргарита Ах, нетерпіння — свідчення скорботи.
А ось — призвідник нашої скорботи!
Входить У о р і к.
Людовік Це хто сміливо так до нас прямує?
Маргарита Едвардів друг найкращий, граф Уорік.
Людовік Привіт, Уоріку! Із чим прибув?
(Сходить з трону)
Маргарита
(підводиться)
Гай-гай, тепер нова почнеться буря —
йому підвладні течії й вітри.
Уорік Едвард, достойний Англії король,
Володар мій і відданий твій друг,
Прислав мене з прихильністю й любов'ю
Твою величність щиро привітати.
Він хоче спілки дружньої й для того,
Щоб спілку цю зміцнить зв'язком родинним,
Ласкавої твоєї .згоди .просидь
Узяти як дружину ;й .королеву
Твою сестру, чарівну леді Бону.
Маргарита
(вбік)
Якщо це станеться, кінець надіям.
Уорік
(до .Бони)

Просив мене король, ясна принцесо,
Як ваша згода й.ласка, аамість нього
Смиренно руку вам поцілувати
І про серденний пал розповісти.
Йому,вселила .в серце ваша слава
Чудесний образ ваш, .вродливий, чистий.
Маргарита Королю добрий, ви, принцесо гБоно,
Стривайте, дайте слово я юкаж.у.
У цім проханні — "є любов ?Бдварда,
А хитрощі корисливі; тирану
Не —вельми колодко "владарювати,
Як не підтримають його .сусіди.
Тдран він — де засвідчує вже те,
Що Генріх ще живий, та хай і вмер би,
Ось принц "Едвард, син Генріхів, стоїть.
Отож дивись, владарю, не наклич
Цією дружбою ганьби та лиха:
Загдрбники недовго правлять, небо
Карає їх, перемагає правда.
Уорік Зла Маргарито!
Принц Чом не "королево"?
Уорік Тому, що Генріх, батько твій,— загарбник,
Вона — не королева, ти — не принц.
Оксфорд Забув, Уоріку, про Джона Ганта?
Той чи не всю Іспанію скорив.
А після нього Генріх був Четвертий,
Для иаймудріших — мудрості взірець;
А потім був відважний Генріх П'ятий,
Котрий всю Францію завоював.
Від них престол успадкував наш Генріх.
Уорік Чого ж ти, красномовцю, не сказав,
Як втратив цей усе, що Генріх П'ятий
В боях здобув? Французьким перам смішно
Це слухати. До того ж ти говориш
Про* родовід шістдесяти двох літ —

Нікчемний строк для прав на королівство.
Оксфорд Як можеш ти ганьбити короля,
Якому прослужив десятки літ,
І не— шарітись від такої зради?
Уорік А яїГпоборник правди Оксфорд може
Цим родоводом захищати лжу?'
Ганьба! Кинь Генріха, Едварда визнай.
Оксфорд Мого він брата, лорда Обрі Віра,
До? смерті засудив, і навіть батька —
На схилі літ,, коли, сама природа
До брами смерті привела старого!
Тїо що ж, його назвати королем?
Уоріку, я до загину буду
Ланкастера підтримувати дім.
Уорік А. я-дім Йорка^
Людовік Прошу вас, королево Маргарито,
й вас, принце, Оксфорде, вбік відійти.
' Уоріку", сказати хочу дещоі
Маргарита
(вбік)'
Дай боже, щоб1 не знадив короля він.
('Відводить убік із— принцам Иелооьким та Оксфордом).
Людовік Уоріку-, тепер— скажи відверто:
Едввря1— король законний? Бо не можу
Заходити' у спілку з^ самозванцем.
Уорік Законний владар він, клянуся честю.
Людовік Прихильно ставиться до нього люд?
Уорік И^жмвдьніщ. ніждо>ЕенрІ5га)-невдахи.
Людовік Тепер, не прикидаючись, правдиво
Скажи: мені, чи' дуже? любить він
Пртйщесу Бону.
Уорік Любить так, як личить
Монархові. Нел раз яг чув, як він
Казав, і. присягався-,, що— любов,
Мов квіт нев'янучий, зростає в ньому

На грунті доброчесності, а* плід
У сяйві сонячної; ароди зрів.
Безстрашному, погорда? лиш страшна —
Хай вгасить біль-принцеса; чарівна.
Людовік Ну, сестро, що на це нам скажеш ти?
Бона Цілком я вашій волі підкорюсь.
(До Уоріка)
Але, признаюсь, чуючи не раз
Про всі чесноти короля Едварда,
До нього приязнь відчувала я.
Людовік Що ж, віддамо Едвардові сестру.
Тепер негайно складемо угоду
Про спадщину, що він призначить їй,
Із віном врівноваживши. У свідки
Йди, королево Маргарито,— Бону
Дружиною бере король англійський.
Принц Едвард бере, а не король англійський.
Маргарита Лихий Уоріку! Якби не ти,
Король би вдовольнив моє прохання,-
Людовік Генріху був другом досі.
Людовік Я й досі друг йому і Маргариті,
Та як слабкі у вас права на трон,
Про що нам свідчать успіхи Едварда,
То я, гадаю, можу бути вільний
Від обіцянки вам допомогти.
Однак люб'язно прислужуся всім,
Що сан ваш вимага й мій дати може.
Уорік Живе в Шотландії безжурно Генріх,
Не має там нічого, тож нічого
Й не втратить. Ви ж, колишня королево,
У батечка шукали б допомоги,
Тривожили б не Францію — його.
Маргарита Помовч, зухвальцю! Королівських доль
Пихатий розпорядник, помовч!
Ні, не піду я звідси, не довівши

Слізьми й словами щирими, що й ти
Облудливий, і владар твій лукавий.
Обидва ви птахи одної зграї.
За сценою звук ріжка.
Людовік Уоріку, це лист — тобі чи нам.
Входить гонець.
Гонець Мілордові послу ось лист — від брата
Маркіза Монтег'ю.
(До короля Людоеіка)
Цього листа
Вам надсилає наш король, владарю.
(До королеви Маргарити)
І вам, міледі, лист,— не знаю чий.
Всі читають листи.
Оксфорд Це добре, що всміхнулась королева.
Зате Уорік раптом спохмурнів.
Принц Людовік, наче спересердя, тупнув.
Гадаю, це на краще.
Людовік Уоріку, чарівна королево,
Які у вас новини?
Маргарита Пречудові.
Уорік Обурливі — гнітять вони мене.
Людовік То ваш король побрався з леді Грей
І, щоб прикрити ваш і свій обман,
Листом цим заспокоює мене?
Це так він прагне з Францією спілки?
Як сміє він так глузувати з нас?
Маргарита А що я вам казала? Ось вам честь
Уорікова і любов Едварда.
Уорік Блаженством вічним і душі спасінням,
Королю, присягаюсь! Запевняю —
У вчинкові Едварда я не винен.
Мені не владар він — мене безчестить,
Себе — тим більше, бо ж свідомо чинить.
Чи не пробачив я, що через Йорків

Спіткала батька передчасна смерть?
Чи не забув про скривджену небогу?
Чи ж не надів йому корону я,
Віднявши в Генріха родинне право?
І нагородою за все — ганьба?
Йому ганьба, а я пошани гідний!
Честь, через нього втрачену, вертаю —
Тепер я з Генріхом, а не з Едвардом.
Забудь лихе, шановна королево,
Віднині я твій відданий слуга!
Помщуся за образу леді Бони
І Генріха на трон посадовлю.
Маргарита Слова ці обернули гнів на приязнь:
Забула я минулі кривди — й рада,
Що став ти знову Генріхові другом.
Уорік Таким великим другом, щирим другом,
Що, як король Людовік зводить дати
Бійців добірних декілька загонів,
їх висаджу на нашім узбережжі
Й тирана з трону скину силоміць.
Ні, сили не додасть йому цей шлюб,
А щедо Кларенса, то, свідчить лист,
Що, може, він одвернеться від брата,
Бо одружився через хіть Едвард,
Забувши і про честь, і про державу.
Бона Як відомстиш за мене, любий брате,
Коли не допоможеш Маргариті?
Маргарита Як далі Генріх житиме, владарю,
Коли не визволиш його з біди?
Бона У мене й королеви спільний недруг.
Уорік Мій, леді Боно, той же, що і ваш.
Людовік Мій — той, що в неї, в тебе й Маргарити.
Отож нарешті вирішив я твердо —
Допоможу вам.
Маргарита Дозволь за всіх подякувати щиро.

Людовік Тож поспішай, англійський посланцю,
Й так званому своєму королю
Скажи, що ряджених Людовік шле,
Котрі як слід розважать молодих.
Що бачив тут, на страх йому розкажеш.
Бона Скажи: вербовий надягну вінок
В надії, що вдівцем він швидко стане.
Маргарита Скажи йому: жалобу я скидаю,
Вбираюся у лати бойові.
Уорік Скажи: за те, що він мене образив,
його позбавлю швидко я вінця.
Ось плата, йди.
Гонець виходить.
Людовік Нехай ведуть Уорік
І Оксфорд п'ятитисячний загін
І, перетнувши море, бій дадуть
Едвардові; а королева й принц
Прибудуть із підмогою до них.
Та все ж, Уоріку, скажи спочатку,
Чим доведеш ти відданість свою?
Уорік Що ж, доведу я відданість сівою.
Як згодні королева й принці дочку
Найстаршу, втіху батькову,/із ним
Зв'язком священним щлюб^шш поєднаю.
Маргарита Так, я погоджуюсь. Я вдячна. Сину,
Вона чарівна й чиста,— не відмовся,
Уорікові руку дай і твердо
Запевни, що лише його дочка
Дружиною твоєю стане.
Принц Так,
Візьму її, любові й шани гідну.
В тім присягаюсь — ось моя рука.
(Подає Уорікові руку)
Людовік Чого ж ми стоїмо? Зібрати військо!
Хай пан Бурбон, великий адмірал,

їх переправить флотом королівським.
Нехай же той загине у бою,
Хто смів зневажити сестру мою.
Виходять усі, крім Уоріка.
Уорік Едвардовим послом сюди прибув,
А повернуся ворогом смертельним.
Він доручив мені владнати шлюб,
А влаштував собі війну жахливу.
Мене він посміховиськом обрав?
Що ж, я цей жарт на лихо оберну.
Я допоміг йому здобуть корону —
Тепер допоможу її позбутись.
Не те, щоб Генріх жалем спевнив душу,-
Едвардові за глум помститись мушу.
(Виходить)

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

СЦЕНА 1

Лондон. Кімната в палаці.
Входять Глостер, Кларенс, Сомерсет і Монтег'ю.
Глостер Ну, брате Кларенсе, що скажеш ти
Про шлюб новий — Едварда й леді Грей?
Чи вибір брата нашого достойний?
Кларенс Ох, як далеко Франція від нас —
Уоріка не міг він дочекатись!
Сомєрсет Тихіш, мілорди,— йде сюди король.
Фанфари.
Входять король Едвард із почтом, леді Грей у вбранні королеви,
Пембрук, Стаффорд, Гастінгс та інші.
Глостер З достойною жоною.
Кларенс Відверто думку висловлю свою.
Едвард Ну, брате Кларенс, як тобі наш вибір?
Ти наче невдоволений, похмурий?
Кларенс Як із Уоріком Людовік — їм
Не вистачає мужності і тями

Обуритися на таку зневагу.
Едвард Причини гніватись у них немає.
Людовік то й Уорік, я ж — Едвард,
Король Уоріків і ваш, а отже,
В своїх учинках маю повну волю.
Глостер Так, ви владар. А все ж поквапні шлюби
Призводили не часто до добра.
Едвард Ви теж обурюєтесь, брате Річард?
Глостер Я — ні.
Хай бог боронить, щоб розпарував я,
Кого він поєднав; та й жаль було б
Таке подружжя славне розлучати.
Едвард Облиште невдоволення і кпини.
Скажіть, чим леді Грей не королева,
Чом їй дружиною не буть моєю?
Ви, Сомерсете й Монтег'ю, також
Скажіть відверто.
Кларенс Кажу відверто я: король Людовік
Тепер ваш ворог; сватаючи Бону,
Ви з нього насміялись.
Глостер А Уорік,
Доручення виконуючи ваше,
Через оцей ваш шлюб зазнав ганьби.
Едвард А що, коли я вигадаю спосіб
Уоріка й Людовіка зм'якшити?
Монтег'ю Все ж, увійшовши з Францією в спілку,
Надійніш захистили б ви державу
Від ворогів, ніж дома взявши шлюб.
Гастінгс Чи Монтег'ю не знає, що міцна
Держава наша вірністю собі?
Монтег'ю Так, але з Францією все ж безпечніш.
Гастінгс Хай краще буде Франція не з нами,
А наша. З нами бог, а ще моря,
Якими нас він оточив надійно,-
Вони поможуть захиститись нам,

Безпека наша в них і в нас самих.
Кларенс Промовою лорд Гастінгс заслужив
Буть спадкоємцем лорда Гангерфорда.
Едвард То й що? Я так хотів, і хай на цей раз
Моє бажання буде вам законом.
Глостер Все ж братові коханої дружини,
Гадаю, ви даремно віддали
Дочку — аз нею й спадок — лорда Скелса.
Вона б мені чи Кларенсу згодилась.
Забули, одружившись, за братів.
Кларенс Та й спадок лорда Бонвіла також
Не дарували б синові дружини,
Лишаючи братів напризволяще.
Едвард Ох, бідний Кларенс! Це тебе гнітить?
Знайду дружину і тобі, не бійся.
Пембрук і Стаффорд виходять.
Ви, Гастінгсе і Монтег'ю, прошу вас,
Розвійте сумнір мій. З усіх найближчі
Уорікові й дружбою, і кров'ю,
Скажіть, чи він дорожчий вам за мене,
І йдіть до нього, коли так, обидва.
Нещирий друг за ворога страшніший.
А думаєте вірність зберегти —
Мене запевніть, клятву дружню давши,
Щоб я на вас підозри не таїв.
Монтег'ю Я вірний — бога закликаю в свідки!
Гастінгс І я. Хай бог Едвардові поможе!
Едвард Ну, брате Річарде, чи з нами ти?
Глостер Навсупереч усім, хто проти вас!
Едвард Ну що ж, тоді я певен перемоги.
Вперед мерщій, цінуймо кожну мить,
Щоб гідно в полі ворогів зустріть.
Виходять.
СЦЕНА 2
Рівнина в Уорікшірі.

Входять Уорік та Оксфорд із французьким військом.
Уорік Усе гаразд, повірте, лорде мій,
До нас простолюд юрбами іде.
Входять Кларенс і Сомерсет.
Глянь, Сомерсет і Кларенс прибули;
Кажіть відразу, лорди, ви за нас?
Кларенс Не сумнівайтесь — так.
Уорік Тоді вітаю вас, достойні Кларенс
І Сомерсет. Якби я не повірив
Руці, простягнутій від всього серця
На знак любові, боягузом був би,-
Або ж подумавши, що Кларенс, брат
. Едварда, буде нам нещирим другом.
Дочку за тебе, Кларенсе, віддам.
Прикритим ніччю, добре б нам тепер
Твого зненацька захопити брата,
Що в полі табориться безтурботно,
Солдатів приховавши по містах,
Собі ж лишивши тільки охорону.
Вивідачі дізнались— це неважко.
Тйк, як Улісс і Діомед відважний
Прокрались хитро до наметів Реса
Й фракійських коней вивели фатальних,-
Ми, темрявою ночі оповиті,
Зненацька охорону переб'єм
І схопимо Едварда. Не вб'ємо,
А лиш заскочимо його зненацька.
Хто йде за мною, за своїм вождем.
Хай Генріхове вигукне ім'я.
Всі кричать: "Генріх!"
Тепер тихіше. В путь! Рушати час.
Святий Георг і сам господь за нас!
Виходять.
СЦЕНА 3
Табір Едварда біля міста Уоріка.

Входить декілька вартових — охоронців королівського намету.
1-й вартовий Ставаймо, Друзі, по своїх місцях:
Король вже сш у крісло, щоб заснути.
2-й вартовий Хіба не ляже він?
1-й вартовий Поклявся урочисто не лягати
Й не спочивати, поки чи Уорік,
Чи сам він переможе у бою.
2-й вартовий Напевно, завтра вже той день настане;
Як вірити чуткам — Уорік близько.
3-й вартовий А що то за поважний чоловік
В наметі з королем розташувався?
1-й вартовий Лорд Гастінгс, короля найближчий друг.
Єлизавета Так, майже вбито — взято у полон;
Чи зрадили Едварда вартові,
Чи вороги зненацька захопили.
Як я довідалася, стереже
Його архієпископ Йоркський в замку —
Наш ворог, бо Уорікові брат.
Ріверс Новини, мушу визнати, невтішні;
Однак не будьте ви такі сумні,
Уорік нині зверху, завтра — ні.
Єлизавета На це ж я тільки й сподіваюсь. Треба
Не піддаватись розпачу мені,
Бо маю в лоні паросток Едвардів.
Тож мушу я, тамуючи печаль,
Нести спокійно хрест лихої долі.
Атож, я стримую потоки сліз,
Душу в собі виснажливі зітхання,
Щоб не змарніти з туги й гіркоти
І спадкоємця трону зберегти.
Ріверс Та де Уорік нині, королево?
Єлизавета Донесено, що він іде на Лондон,-
Накласти знов на Генріха вінець.
А далі — сам збагнеш: пропали ми!
Аби уникнути його сваволі

(Не вір тому, хто раз порушив клятву!),
В святилище негайно поспішу —
Врятую хоч наступника Едварда,
Сховавшися від зради і насильства.
Отож тікаймо, поки маєм час,
Бо згинем, як Уорік схопить нас.
Виходять.
СЦЕНА 5
4 Парк поблизу Мідлгемського замку в Иоркшірі.
Входять Глостер, Гастінгс, сер Вільям Стенліта інші.
Глостер Ну, лорде Гастінгс і шановний Стенлі,
Вже не дивуйтесь, що завів я вас
Сюди, у найглухіше місце парку.
Річ ось у чому: наш король, мій брат,
В полоні у єпископа, який
До нього добре ставиться й не дуже
Неволить; часто при слабкій сторожі
Брат розважає ловами себе.
Таємно я його оповістив,
Що, як о цій порі він буде тут
Під приводом звичайної розваги,-
Зустріне друзів з кіньми і людьми,
; І ті з полону визволять його.
Входять король Едвард і ловчий.
Ловчий Сюди, тут затаїлась дичина.
Едвард Ні, краще я піду до тих мисливців.
Що, Глостере і Гастінгсе,— украсти
Зібрались оленя в отця святого?
Глостер Нам, брате, треба дуже поспішати.
Неподалік на вас чекає кінь.
Едвард Куди ж поїдемо?
Гастінгс У Лінн, а там у Фландрію судном.
Глостер Чудовий задум; так і я гадав.
Едвард Віддячу, Стенлі, за твоє завзяття.
Глостер Чого ж ми стали? Обмаль часу в нас.

Едвард Ну, ловчий, що ти скажеш? З нами їдеш?
Ловчий Це краще, ніж коли мене повісять.
Глостер Ну, в путь; облишмо зайві балачки.
Едвард Тримайсь, єпископе, бувай здоров!
Молись, щоб я здобув корону знов.
Виходять.
СЦЕНА 6
Кімната в Тауері.
Фанфари.
Входять король Генріх, Кларенс, Уорік, Сомерсет, юний
Річмонд, Оксфорд, Монтег'ю та комендант Тауера.
Генріх. Тепер, як бог і друзі, коменданте,
Едварда скинули з мого престолу
Й на волю обернули мій полон,
Страх — на надію, а печаль — на радість,-
Чим відплачу за звільнення тобі?
Комендант Володарю, підданцям вимагати
Не випадає. Та, як ваша ласка,
Пробачення дозвольте попросити.
Генріх За що? За те, що добрим був до мене?
Віддячу, певен будь, за доброту,
Яка з ув'язнення зробила втіху.
Подібна втіха сповнює пташок:
У клітці натужившися, нарешті
За милозвучним щебетом забудуть
Про те, що втратили свою свободу.
(До Уоріка)
Ти з волі божої мене звільнив —
Я дякую і господу, й тобі.
Натхненник він, а ти — його знаряддя.
Тож, прагнучи недолю відвернути,
Сховаюся від прикростей її;
J Щоб не карався благословенний люд
Моїми нещасливими зірками,
, Хоч і ношу корону на чолі,

Тобі своє правління доручаю:
Тобі в усяких спр.авах таланить.
Уорік Ви славитесь чеснотами, владарю,
Ще й мудрістю прославитесь тепер,
Бо хочете уникнути недолі,
Адже зірки прихильні не до всіх;
Та маю заперечення одне —
Не Кларенса обрали, а мене.
Кларенс Ні, ні, Уоріку, ти гідний влади:
Судились при народженні тобі
Вінець лавровий і маслини гілка —
Благословення на війну і мир;
Тож я тобі охоче поступаюсь.
Уорік Ні, тільки Кларенс правити повинен.
Генріх Мені, шановні друзі, дайте руки,
З'єднайте їх, а з ними і серця.
Щоб не завадили правлінню чвари,
Обох протекторами призначаю,
А сам життя у спокої вестиму;
/' Вік доживу, віддавшись молитвам,
Покаюсь і хвалу творцю воздам.
Уорік Що скаже Кларенс на таке бажання?
Кларенс Уорік згоден —згодиться і Кларенс;
Я покладаюся на твій талан.
Уорік Ну що ж, я мушу згодитися теж.
Ми, як подвійна Генріхова тінь,
Посівши місце нашого монарха,
Понесемо тягар важезний влади,
А він у шані хай відпочиває.
Тепер нам, друже, більш ніж необхідно,
Едварда зрадником проголосивши,
Конфіскувати все його добро.
Кларенс А ще, напевно, визначити спадок?
Уорік Так, частку в нім свою одержить Кларенс.
Генріх Це все важливо, та передусім

' Прошу (вже не наказую) послати
По Маргариту й по Едварда, сина,
Та швидше з Франції вернути їх,
Бо, поки там вони, непевний страх
Затьмарює мені свободи радість.
Кларенс Це ми негайно зробимо, владарю.
Генріх Мій лорде Сомерсет, хто цей юнак,
З яким такі дбайливі й ніжні ви?
Сомерсет Це юний Генрі, владарю, граф Річмонд.
Генріх Підходь, надіє Англії.
(Кладе руку йому на голову)
Як правду
Мені віщують потаємні сили,
Цей хорошун — благословення краю.
У догляді його — спокійна велич,
Мов для корони створене чоло,
Рука — тримати скіпетр. Мабуть, він
Осяє згодом королівський трон.
його шануйте, лорди. Тих нещасть,
Яких завдав я, він позбавить вас.
Входить гонець.
Уорік Які новини?
Гонець Від брата вашого утік Едвард
І начебто в Бургундію подався.
Уорік Оце невдача! Як же він утік?
Гонець Його забрали Річард, герцог Глостер
І Гастінгс, що таємно з ним зустрілись
Край лісу й силою його відбили ~
В єпископових ловчих. Сам Едвард
Щоденно полюванням розважався.
Уорік Брат занедбав доручення своє.
Що ж, мій володарю, скоріше в путь,
Щоб дальші небезпеки відвернуть.
Виходять усі, крім Сомерсета, Річмонда й Оксфорда.
Сотерсет Не до душі мені ця втеча, лорде.

Бургундія Едвардові поможе,
Бої невдовзі розпочнуться знов.
Хоч Генріх віщо серце звеселив
Надією на Річмонда малого,
Та все ж передчуваю ті злигодні,
Що їх ці чвари хлопцю й Нам несуть.
Щоб запобігти лиху, лорде Оксфорд,
Пошлім негайно Річмонда в Бретань,-
Покіль минеться смуга цих змагань.
Оксфорд Як знов Едвард загарбає вінець,
То буде й нам, і Річмонду кінець.
Сомерсет Тепер для нього у Бретані дім.
Не будем часу гаяти: ходім.
Виходять,
СЦЕНА 7
Біля мурів йорка.
Фанфари.
Входять король Едвард, Глостер, Гастінгс та військо.
Едвард Ну, Річарде, і Гастінгсе, і всі:
Нам доля усміхається і каже,
Що знову я своє сумне падіння
На золоту корону поміняю.
Туди й назад ми перетнули море,
Жадану допомогу привели
З Бургундії; від порту Ревенсперга
До брами Иорка ми прийшли, й лишилось
Нам увійти у герцогство своє.
Глостер Зачинено. Це, брате, знак лихий!
Спіткнувшись на порозі — небезпеки,
Що в домі затаїлась, бережися.
Едвард Та годі! Не лякаймося прикмет,
Так чи інакше мусимо ввійти,
Там друзі приєднаються до нас.
Гастінгс Я ще постукаю, покличу їх.
На мур виходять мер Иорка та міські старшини.

Мер Панове, ми про ваш прихід почули
І браму зачинили для безпеки;
Ми Генріху повинні бути вірні.
Едвард Якщо вже Генріх справді ваш король,
Я, мере, щонайменше — герцог Йорк.
Мер Я, лорде, вас за нижчого й не маю.
Едвард Тож вимагаю герцогство моє
Й нічого більше — ним завдовольнюся.
Глостер
(убік)
Та варто лисові встромити носа —
Опиниться всередині з хвостом.
Гастінгс Чого ж вагаєтесь, шановний мере?
Ми — Генріхові друзі. Відчиняйте!
Мер Ну що ж, відчинимо тоді ми браму.
(Сходить з міськими старшинами з муру)
Глостер Начальник мудрий — довго й не вмовляли!
ГастіНгс Старий волів би спокою, і тиші,
І непричетності. Але, ввійшовши,
Без сумніву, переконаєм швидко
Ми і його, і всіх його старшин.
Входять внизу мер і двоє старшин.
Едвард Шановний мере, браму зачиняють
Лише вночі або під час війни.
Ну, не лякайся, дай сюди ключі.
(Бере ключі)
Під захистом надійним місто м ти,
І кожен, хто за мною схоче йти.
Марш.
Входить Монтгомері з в і й х; ь к =о м.
Глостер А це сер Джон Монтгомері, мій брате,
Наш вірний друг,, якщо не помиляюсь.
Едвард Привгт,, сер Джон! Чою це з військом ти?
Монтгомері Допомогти Едварду в скрутний час,
Як чесному підданцеві належить.

Едвард Спасибі, друже. Правда, ми забули
Права на трон і нині вимагаєм
Лиш герцогства, а решту дасть господь.
Монтгомері Тоді прощайте — залишаю вас:
Не герцогу служу, а королю.
Бий в барабан! Рушаємо назад.
Починається марш.
, Едвард Стривай, сер Джон, ми разом обміркусм,
Як нам певніш корону повернути.
Монтгомері Про що тут міркувать? Я так скажу:
Не проголосите себе монархом —
Лишу напризволяще вас, піду
Й тих заверну, що йдуть на поміч вам.
Навіщо бій, як вам не до вінця?
Глостер Навіщо, брате, ця сором'язливість?
Едвард Зміцнівши, вимагатимем свого,
А поки що мудріш мету ховати.
Гастінгс Геть мудрощі тонкі! У зброї сила.
Глостер Безстрашний дух сягне корони швидше.
Вас, брате, проголосим королем;
Чутки про це вам друзів принесуть.
Едвард Ну що ж, га-разд; у мене всі права,
А Генріх тільки захопив корону.
Монтгомері Я чую голос владаря мого,
Тож за Едварда битимусь тепер.
Гастінгс Лунай, сурмо! Едварда проголосим!
Солдате, проголошення читай,
(Дає папір солдатові)
Ф-апфари.
Солдат: "Ми, Едвард Четвертий, з ласки божої король Ан-
глії і Франції, володар Ірландії тощо..."
Монтгомері Хто проти прав Едвардових, мерщій
До мене хай виходить на двобій.
(Кидає додолу рукавицю)
Всі Хай живе король Едвард Четвертий!

Едвард Тобі, Монтгомері, і всім спасибі.
Як пощастить, за доброту віддячу.
Ту/г, в Йорку, перебудемо цю ніч,
А як сяйлива сонця колісниця
Над обрій виїде, тоді рушаймо
Зустріть Уоріка із товариством.
Адже відомо, Генріх не вояк.
Ох, норовливий КларенсбІ Не личить
Цуратись брата й Генріху годити!
Ну що ж, ¥оріка й тебе зустрінем.
Вперед, солдати! Славна це нагода.
Вас перемога жде й винагорода.
Виходять,
СЦЕНА 8 '
Лондон. Кімната в палаці єпископа Лондонського.
Фанфари.
Входять король Генріх, Уорік, Монтег'ю, Ексетер та Окс-
форд.
Уорік Як бути? Задерикуватих німців,
Тупих голландців з Бельгії привів
Едвард, безпечно море перепливши.
Тепер навалою іде на Лондон,
До нього пристає непевний люд.
Оксфорд Зберімо військо й виженім його.
Кларенс Малий вогонь неважко загасити,
А розгориться — ріки не заллють.
Уорік В Уорікшірі маю вірних друзів,
Хоч миролюбних, та стійких в бою;
Зберу їх. Кларенсе, ти поспіши
В Кент, Сеффолк, Норфолк; приведеш звідтіль
Дворян і рицарів. Ти ж, Монтег'ю,
У Бекінгем, Нортгемптон, Лестершір
Поїдеш; знайдеш, брате, там людей,
Які охоче підуть за тобою.
Хоробрий Оксфорде, ти в Оксфордшірі

Улюбленець, тож друзів скличеш там.
А владар серед вірних городян,
Як острів наш в оточенні морів,
Немов Діана скромна в колі німф,
У Лондоні чекатиме на нас.
Ніяких заперечень, лорди. В путь!
Владарю, прощавайте!
Генріх Прощай, мій Гекторе, надіє Трої.
Кларенс В знак вірності цілую руку вам.
Генріх Хай, вірний Кларенсе, тобі щастить!
Монтег'ю Владарю, буде все гаразд. Прощайте!
Оксфорд
(цілуючи Генріхові руку)
Так я скріпляю вірність. Прощавайте.
Генріх Шановний Оксфорде, й ти, Монтег'ю,
Знов побажаю щастя вам усім.
Уорік Мілорди, зустріч в Ковентрі. Прощайте!
Виходять усі, крім короля Генріха й Ексетера.
Генріх Я поки що лишуся тут, в палаці.
Що скажете, кузене Ексетер?
Гадаю, не спроможеться Едвард
Із нашим військом у бою зітнутись.
Ексетер Коли б хоч інших він не спокусив!
Генріх Цього не страшно: славлюсь доброчинством)
Я завжди прислухався до прохань,
Не зволікаючи, задовольняв їх,
І рани людські жалістю зціляв,
І лагідністю зменшував печаль,
І ласкою сушив потоки сліз;
Не прагнув я чужих багатств, підданців
Не обкладав податками тяжкими,
Не мстився їм, хоч хибили не раз,-
Чого ж любити їм Едварда більше?
Ні, Ексетере, за добро віддячать!
Як прихистить могутній лев ягня,

То не відступиться воно від нього.
Вигуки за сценою: "Ланкастер! Ланкастер!"
Ексетер Владарю, чуєте? Що там за галас?
Входять король Едвард і Глостер із солдатами.
Едвард Хапайте Генріха і геть ведіть,
Знов королем проголосіть мене.
Ти — джерело малих струмків; їх плин
Спиню, і всі моє поглине море,
Свої примножить води. Говорити
Йому не варто. В Тауер негайно!
Кілька солдатів із королем Генріхом та Ексетером виходять.
Час, лорди, нам у Ковентрі тепер —
Туди подавсь Уорік гордовитий.
Нам щедро сяє сонце; згаєм час —
Зима позбавить косовиці нас.
Глостер Зненацька схопим зрадника лихого,
Скоріше, поки війська не стягнув.
Вояцтво мужнє, в Ковентрі мерщій!
Виходять.

ДІЯ П'ЯТА

СЦЕНА 1

Ковентрі.
Виходять на мур Уорік, мер Ковентрі, два гінці та інші.
Уорік Де Оксфорда-сміливця посланець?
Скажи, де пан твій нині, чесний хлопче?
1-й гонець У Дансморі, сюди прямує він.
Уорік А чи далеко брат наш Монтег'ю?
Які новини є від Монтег'ю?
2-й гонець У Дентрі він стоїть із військом сильним.
Входить сер Д ж он С о м є р в і л.
Уорік Що скажеш, Сомервіле, сину любий?
Ти як гадаєш, Кларенс недалеко?
Сомервіл У Саутемі з військом він зостався,
За. дві години має бути тут.

Чути барабан.
Уорік Вже Кларенс близько,— чую барабан.
Сомервіл О' ні, мілорде! Саутем он там;
Це звідти чуть, де на Уорік шлях.
Уорік Та хто ж це? Чи якісь неждані друзі?
Сомервіл Вони вже тут, дізнаємося зараз.
Марш. Фанфари.
Входять король Едвард і Гло>стер із солдатами.
Едвард Сурми, сурмачу, до переговорів.
Глостер Глянь, як Уорік принидиться на мурі!
Уорік Що за мана! Невже гультяй Едвард?
Дозорці сплять, чи підкупили їх,
Що ми не знали про його появу?
Едвард Уоріку! Відчиниш браму й, слово
Смиренне мовивши, коліна схилиш?
Назвеш Едварда королем, попросиш
Прощення — й подарує він образу.
Уорік Ти краще військо відведи і визнай
Того, хто звів тебе на трон і скинув,
Назви мене патроном і покайся,
То герцогом тебе ще залишу.
Глостер Гадав я, скаже врешті — королем.
Чи, може, мимохіть пожартував?
Уорік А герцогство хіба не щедрий дар?
Глостер Як бідний граф його дає, то так.
За дар такий тобі віддячу я.
Уорік Я королівство дав твоєму брату.
Едвард Отож моє воно, хоч твій це дар.
Уорік Ти ж не Атлант— вагу таку тримати,
Слабкий ти — отже, дар свій забираю.
Король мій — Генріх, я ж його підданець.
Едвард Едвардів полонений твій король.
Отож, хоробрий лорде мій, скажи:
Що тіло, як немає голови?
Глостер Не все, на жаль, Уорік передбачив.

Бо, поки він виймав просту десятку,
З колоди вкрали нишком короля.
Ти Генріха з єпископом залишив —
Тепер у Тауері стрінеш, певно.
Едвард Так буде. Але все ще ти — Уорік.
Глостер Не гайся ж! На коліна, на коліна!
Схилися. Куй залізо, бо схолоне.
Уорік Собі я краще руку відітну
Та другою жбурну тобі в лице,
Ніж опущу вітрило. Не схилюсь!
Едвард Пливи, віддавшись вітру й течії,
Рукою ухоплю твою чуприну,
Як вугіль, чорну, й голову зітну,
І кров'ю свіжою в пилу накреслю:
"Уорік-зрадник більше вже не зрадить".
Входить Оксфорд із барабанним боєм і знаменами.
Уорік Знамена рідні! Оксфорд наш іде!
Оксфорд Оксфорд, Оксфорд за Ланкастера!
(Входить з військом у місто)
Глостер Відкрито браму — увійдімо й ми.
Едвард Ще в тил ударять Інші вороги.
Шиковані, ми стіймо тут. Вони
Ще вийдуть і покличуть нас до бою.
А ні — то заслабка в них оборона,
И ми зрадників із міста швидко виб'єм.
Уорік Вітаю, Оксфорде! Ми ждем підмоги.
Входить Монтег'ю з барабанним боєм і знаменами.
Монтег'ю Монтег'ю, Монтег'ю за Ланкастера!
(Входить з військом у місто)
Глостер Поплатитесь за зраду ти й твій брат
Дорогоцінною своєю кров'ю.
Едвард Що важчий бій, то більша перемога,
Душа віщує успіх нам великий.
Входить Сомерсет із барабанним боєм і знаменами.
Сомерсет Сомерсет, Сомерсет за Ланкастера!

(Входить з військом у місто)
Глостер Два герцоги, на ймення Сомерсет,
Життями поплатились дому йорків;
Ти будеш третім, як не схибить меч.
Входить Кларенс із барабанним боєм і знаменами.
Уорік А ось до нас і Кларенс поспішає
З достатнім військом, щоб на брата вдарить;
Бажання захистити правоту
Сильніше в нього за любов до брата.
Йди, Кларенсе, тебе Уорік кличе.
Лунає сигнал до переговорів.
Глостер і Кларенс шепочуться.
Кларенс Уоріку, ти знаєш, що це значить?
(Зриває з капелюха червону троянду)
Глянь, кидаю тобі свою ганьбу.
Не руйнуватиму я дому батька,
Що камені скріпив своєю кров'ю,
З Ланкастером не буду. Чи гадаєш:
Такий нечулий, непутящий Кларенс,
Що здійме лютий меч війни на брата
ї короля законного свого?
Чи дорікнеш присягою? Лишитись
їй вірним — стати гіршим Гєвфая,
Який дочку свою приніс у жертву.
Я потерпаю за свою провину
І, щоб вернути братову прихильність,
Тут проголошую себе твоїм
Смертельним ворогом. Де б не зустрів
(Хоч би й тепер — на герць виходь зі мною!) —
Помщусь тобі за те, що звів мене.
На бій тебе, зухвальцю, викликаю;
Палаючи від сорому, звертаюсь
До брата: гріх спокутую, пробач!
І ти на мене, Річарде, не гнівайсь,
Віднині легковажити не буду.

Едвард Жаданіший, любіший ти стократ,
Аніж коли б не вартий гніву був.
Глостер Вітаю, Кларенсе! Як брат, вчинив ти.
Уорік О зрадник, віроломний перекинчик!
Едвард Ну що, Уоріку, на поле вийдеш?
Чи нам тебе камінням діставати?
Уорік Я не збираюсь тут оборонятись,
Негайно в Барнет битись поспішу,-
Аби ти тільки зважився на битву.
Едвард Я перший вирушу. До бою, лорди!
Святий Георг із нами! Переможем!
Виходять.
Марш.
Уорік і його прихильники виходять слідом.
СЦЕНА 2
Бойовище біля Барнета.
Гамір битви, сутички.
Входить король Едвард, тягнучи за собою пораненого У о ріка,
Едвард Отут лежи, вмирай, і вмре наш страх,-
Для всіх нас пострахом Уорік був.
Ну, Монтег'ю, тримайся; як тебе
Знайду — з Уоріком ти ляжеш поруч.
(Виходить)
Уорік .О;, хто тут? Друг чи ворог, підійди.
Уорік переміг чи Йорк? Скажи!
Чого питаю я? Криваві рани"
І млість, і кволість кажуть: мушу я
Землі віддати тіло; як поляжу,
Здобудуть перемогу вороги"
Так кедра дужого стина сокира —
Того, що в гіллі прихищав орла,
Що леву холодок свій дарував*
За дерево Юпітера був вищий"
Од вітру взимку прикривав кущі.
Вже очі окриває смерті мла,

Вони ж зіркіш від променів ясних
Проймали всі зрадливців таємниці;
Ці зморшки, закривавлені тепер,
Тремтіти змушували королів —
Із них кому б могили я не вирив?
Коли я супивсь, хто радіти смів?
В крові, в багні Уорікова слава!
Маєтки де мої і де ліси?
Все втрачено; з усіх земель моїх
Лишився клаптик, на який я ліг!
Вее прах: і трон, і влада" і пиха.
Як не живи; а прийде смерть лиха.
Вкодять Оксфорд і Сомерсет.
Сомерсет Уоріку! Вцілів би ти, як ми,
То повернуте втрачене змогли б!
Є вість: з могутнім військом королева
йде з Франції. Якби ж ти з нами втік!
Уорік Все ж не тікав би я. Ох, Монтег'ю,
Якщо ти, брате любий, тут, дай руку,
Затримай дух мій подихом своїм!
Не любиш ти мене. Якби любив;
То слізьми кров запечену обмив би,-
Уста зліпила,, мовить не дає.
Стань ближче, Монтег'ю; я помираю.
Сомерсет Уоріку, нема вже Монтег'ю.
Тебе не догукавшись, мовив: "Шану
Моєму брату мужньому засвідчіть".
Хотів сказати ще щось" і казав,
Та тільки глухо голос гуркотів,
Немов гармата; Лиш наприкінці
Виразно він промовив зі-стогнанням:
"Уоріку, прощай!"
Уорік Хай спить спокійно!
Рятуйтеся, тікайте, лорди. З вами
Прощаюсь. Стрінемось на небі знов.

(Умирає)
Оксфорд Мерщій назустріч війську королеви!
Виходять, несучи Уорікове тіло.
СЦЕНА З
Інша частина .бойовища.
Фанфари.
Входить урочисто король Едвард; із ним Клаїреінс, Гл-оетер та інші.
Едвард Нас доля піднесла на височінь
І не шкодує нам вінків звитяга.
Та чорну хмару, хижу й небезпечну,
Я вгледів серед осяйного дня.
Вона зустріне наше сонце славне
До того, як воно порине в сон.
Кажу про військо те, що королева
Веде із Галлії; вони, я чув,
Уже на березі й сюди прямують.
Кларенс Розвіє хмару вітерець легкий
І миттю прожене її назад.
Твоє проміння знищить цю імлу —
Грозу породжує не кожна хмара.
Глостер У королеви тридцять тисяч війська,
Втекли до неї Оксфорд, Сомерсет;
Коли дамо їй час, то, будьте певні,
Вона не буде слабшою за нас.
Едвард Уже нас вірні друзі сповістили:
Тепер вони до Тьюксбері ідуть.
Ми біля Барнета перемогли
І помчимо, окрилені, на них. ?
Дорогою свої примножим сили,
Де тільки пройдемо, у графстві кожнім.
Бий, барабан! З одвагою — вперед!
Виходять.
СЦЕНА 4
Рівнина біля Тьюксбері.

Фанфари. Марш.
Входять королева Маргарита, принц Уельський, Сомерсет,
Оксфорд і солдати.
Маргарита Хто мудрий, не оплакує утрат,
А ревно прагне подолати лихо.
Хоч вітром щоглу знесено за борт,
Порвавсь ланцюг, і якір щез, і хвилі
Матросів половину змили в море,-
Живий стерничий, і йому не личить,
Як боязкому хлопчаку, лишити
Кермо і слізьми море доливать,
Посилюючи те, що й так могутнє,
Й дозволити розбитись кораблеві,
Який одвага й пильність врятували б.
О сором! Де ж це чувано таке?
Уорік був нам якорем — що з того?
А Монтег'ю був щоглою — то й що?
Снастями — друзі вбиті, що ж удієш?
Чи Оксфорд іншим якорем не став?
І щоглою новою — Сомерсет?
Снастями добрими — французькі друзі?
Хоч недосвідчені і Нед, і я,
Чом нам стерничого не замінити?
Не голоситимем, кермо лишивши,
А правитимем вітрові на зло
Поміж загрозливих мілин та скель;
Лай хвилі чи хвали, усе одно.
Адже ж хіба Едвард— не люте море?
А Кларенс — не підступна мілина?
А Річард — не лиха потворна скеля?
Всі — кораблеві нашому загроза.
То, може, плавом? Вас знесилить море,
На мілині поглине вас пісок;
Залізете на скелю — змиють хвилі
Чи голод зморить вас: потрійна смерть.

Кажу це, лорди, щоб збагнули ви:
Як хто надумає від нас тікати,
Хай від братів жде милості такої ж,
Як від бурхливих вод, пісків і скель.
З відвагою зустріньмо неминуче,
Залишмо малодушним дітям страх.
Принц Який могутній дух цієї жінки!
Почув би боягуз її слова —
І велич духу б виказав таку,
Що ворога здолав би голіруч.
Ні в кому тут не сумніваюсь я,
Якби ж і запідозрив полохливця,
Спровадив би його заздалегідь,
Щоб духом занепадницьким своїм
У мить скрутну не заразив він інших.
Як, боже борони, тут є такий,
Хай нас покине, поки бій почнеться.
Оксфорд Коли відважні діти і жінки,
А воїни бояться, то ганьба їм!
Твій славний дід, хоробрий принце юний,
В тобі воскрес. Живи багато літ,
Його подобу й славу поверни!
Сомерсет Хто за таку надію в бій не піде,
Хай дома спить, а встане — хай кепкують
Над ним, як над сичем, що вдень прокинувсь,
Маргарита Спасибі, Оксфорде і Сомерсете.
Принц Прийміть подяку — все, що маю нині.
Входить гонець.
Гонець Готуйтесь, лорди. Йде сюди Едвард
У всеозброєнні; рішучі будьте.
Оксфорд Я так і знав; домчати якнайшвидше
Він прагнув, щоб застать зненацька нас.
Сомерсет Та ми готові — помилився він.
Маргарита Завзяття ваше звеселяє серце.
Оксфорд Тут приймем бій, не зрушимо назад.

Фанфари. Марш.
Входять король Едвард, Кларенс, Глостер та солдати.
Едвард Відважні друзі, он тернові хащі;
Вам до снаги, як небо допоможе,
Під корінь вирубати їх до ночі.
Не треба ваш розпалювати запал,
Бо й так жадаєте їх спопелити.
Сигнал давайте і — до бою, лорди!
Маргарита Дворяни, лорди, рицарі! Мені
Так тяжко говорити — душить плач,
При кожнім слові я ковтаю сльози.
Повинна все ж сказать: ваш владар Генріх
В неволі, ворог захопив престол,
Край обернув в різницю, гинуть люди,
Скарбницю всю спустошено, закон
Зневажено. Он ненаситний вовк,
Що нам усіх оцих нещасть накоїв.
Б'єтесь за правду, отже, з богом, лорди!
Відважні будьте. Дать сигнал до бою!
Обидва війська виходять.
СЦЕНА 5
Інша частина рівнини.
Гамір бою. Сутички, потім відбій.
Фанфари.
Входять король Едвард, Глостер, Кларенс та солдати; з ними
полонені: королева Маргарита, Оксфорд і Сомерсет.
Едвард Оце й скінчилися криваві чвари.
Негайно Оксфорда у Гемський замок,
А Сомерсету голову зрубати.
Ведіть їх геть, не хочу слухать їх.
Оксфорд Тебе словами я не потурбую.
Сомерсет Я теж — терпляче долі підкорюсь.
Оксфорд і Сомерсет під вартою виходять.
Маргарита Розстаємось на цьому світі сумно,
Щоб стрітись у Єрусалимі вишнім.

Едвард Чи оголошено: хто візьме принца,
Дістане нагороду, а Едвард
Живий зостанеться?
Глостер А он і сам він.
Входять солдати, ведучи принца Едвард а.
Едвард Сюди його, послухаймо завзятця.
Що? Це вже й колеться терновий пагін?
Як зможеш виправдатися, Едварде?
Піднявши зброю, збаламутив ти
Моїх підданців і мене стривожив.
Принц Ти як підданець говори, зухвальцю!
Вважай, що я устами батька мовлю:
Зречися трону і переді мною
Схили коліна, зраднику; спитаю
Те саме, що від мене чути хочеш.
Маргарита Якби ж твій батько був такий рішучий!
Глостер Спідницю ви тоді б носили й досі
Й не крали б у Ланкастера штанів.
Принц Езопові байки в зимовий вечір
Доречні; тут же натякам не місце.
Глостер Ти пошкодуєш за такі слова.
Маргарита Ти народився, щоб робити шкоду.
Глостер Геть заберіть лайливу полонянку!
Принц Ні, краще геть горбатого лайливця!
Едвард Мовчи, щеня, бо я тебе вгамую!
Кларенс Хлопчак, невіглас, ще й такий зухвалий.
Принц Я знаю свій обов'язок, ви ж — ні.
Гультяй Едвард, Георг кривоприсяжний
І Дік калічний — вам усім кажу —
За вас я вищий; зрадники ви всі.
Ти батьків захопив престол і мій!
Едвард На, матері сварливої подобо!
(Убиває його)
Глостер Звалився? Ось — щоб корчі припинились.
(Теж завдає удар)

Кларенс За те, що обізвав кривоприсяжним.
(Теж завдає удар)
Маргарита Й мене убийте!
Глостер Що ж, гаразд.
(Заміряється)
Едвард Стривай — мий так накоїли вже досить.
Глостер Чого їй жить? Щоб язиком плескала?
Едвард Зомліла? Приведіть її до тями.
Глоатер Хай, Кларенсе, король мені пробачить,-
Я в Лондон їду у важливій справі.
Вас новина зустріне ще в дорозі.
Кларенс Що? Що?
Глостєр Я в Тауер! У Тауер!
(Виходить)
Маргарита О Неде, сину мій! Промов хоч слово!
Чого мовчиш? О зрадники! Кати!
Брут крові Цезаря не проливав,
Зла не вчинив, не заслужив хули,
Як вчинок той рівняти з цим страхіттям.
Був Цезар муж, а це ж іще дитя.
Хіба мужі зганяють лють на дітях?
Як вас назвати, гірші від убивць?
Ні, ні, слова мені розірвуть серце.
Ну що ж, нехай! Я буду говорити.
Сволота, кровопивці, людожери!
Який зірвали пагін ви дочасно!
Дітей у вас немає, різники,
А то думки про них збудили б жаль.
Коли ж судилось мати вам дітей,
То їх нехай ще в юності уб'ють,
Як принца погубили ви, катюги!
Едвард Геть звідси заберіть її мерщій!
Маргарита Не треба, ні, тут порішіть мене.
Меч оголи, молю тебе — убий!
Не хочеш? Кларенсе, зроби це ти.

Кларенс Клянусь, не дам тобі такої ласки.
Маргарита О добрий, милий Кларенсе, убий!
Кларенс Хіба не чула ти моєї клятви?
Маргарита Але ж ти звик порушувати клятви.
То гріх був, а тепер це буде милість.
Не хочеш? Де ж диявольський різник,
Потворний Річард? Річарде, ти де?
Нема тебе, ти б милостиво вбив,
Не відхиляєш ти благань кривавих.
Едвард Геть, я сказав, геть заберіть її!
Маргарита Хай буде вам і вашим те, що й принцу!
(її виводять силоміць)
Едвард Де Річард?
Кларенс До Тауера в Лондон поспішив —
Вечерю там криваву учинити.
Едвард Як щось надумав він, то й зробить швидко.
Тепер ходім, заплатимо солдатам,
Подякуєм — і вирушимо в Лондон,
Поглянем, як там наша королева:
Мені вже, мабуть, народила сина.
Виходять.
СЦЕНА 6
Лондон. Кімната в Тауері.
Король Генріх сидить із розгорнутою книгою, в руках, біля нього ко"
мендант Тауера. Входить Глостєр.
Глостєр Добридень, лорде! Що, цікава книга?
Генріх Так, добрий лорде... Власне — просто лорде}
Гріх лестити, я ж лестив словом "добрий".
А "добрий Глостєр" — те, що й "добрий чорт".
Безглуздя це, тому — "недобрий лорде".
Глостєр
(до коменданта)
Лишіть нас; нам поговорити треба.
Комендант виходить.
Генріх Тіка від вовка так пастух недба,лий,

Так лідставляє під різницький ніж
Вівця спочатку вовну, потім горло.
Зіграє знову Росцій сцену смерті?
Глостєр Душа злочинна сповнена підозр,
І кожен кущ для злодія — загроза.
Генріх Пташина, що її в кущі зловили,
Боїться потім кожного куща;
Я, пташеняти безталанний батько,
Перед собою бачу лиходія,
Котрий зловив, схопив і вбив маля.
Глостер Яким жахливим дурнем був крітянвн,
Що сина вчив пташиного польоту!
Хоч крила дурень мав, та потонув.
Генріх Так, я Дедал, мій бідний син — Ікар.
Твій батько — Мінос — шлях нам перетнув}
Твій брат Едвард.— те сонце, що спалило
Моєму хлопцю крила; сам ти — море,
Чий лютий вир його життя поглинув.
Мечем убий мене, а не словами!
Хай краще приймуть груди твій кинджал,
Ніж слух — трагічну розповідь твою.
Чого прийшов ти? По моє життя?
Глостер Невже мене вважаєш ти за ката?
Генріх Що ти гонитель — я напевне знаю.
Коли ж убивство безневинних — страта,
То хто ж тоді ти справді, як не кат?
Глостер Твого синка я за зухвальство вбив.
Генріх Щоб за твоє зухвальство перше вбили
Тебе — то сина ти б мого не вбив.
Я провіщаю: тисячі людей,
Що й крихти страху оцього не мають,
Дідів багато і невтішних вдів,
Сиріт з очима, сповненими сліз,
Батьків, що залишились без дітей,
Дітей, що рано втратили батьків,

Той час, коли родивсь ти, прокленуть.
Як ти родився, квилила сова,
Стогнав зловісно пугач, вили пси,
Трощив дерева лютий буревій,
На комин чорний ворон прилетів,
Сорок безладний скрекіт не вгавав.
Більш, як належить, настраждалась мати,
Але не сподівалась привести
Такий розлізлий та бридкий клубок,
На плід ставного дерева не схожий.
З зубами народився ти — прикмета,
Що ти кусатися прийшов у світ.
Якщо лиш правда, що почув я ще,
Родився ти...
Глостер Наслухавсь я. Навік, віщуне, змовкни.
(Заколює його)
Між іншим, це мені судилось теж.
Генріх Атож — і потім ще багато вбивств.
О господи, прости — його й мене.
(Вмирає)
Глостер То кров Ланкастера у землю кане?
А я гадав, що гордо бризне ввись.
Смерть короля оплакує мій меч.
Хай завжди пурпурові сльози ллє,
Хто дому нашому бажає зла!
Ще, може, тліє у тобі життя?
У пекло, в пекло, скажеш, я прислав,-
(ще раз протинає його)
Той, що жалю не зна, любові й страху.
Так, Генріх щойно правду говорив,
Бо й сам я чув від матері не раз,
Що я вперед ногами в світ прийшов.
Хіба ж не мав я квапитись — долать
Тих, що права загарбали у нас?
Здивовані жінки і повитуха

Кричали: "Боже, немовля з зубами!"
Таким я був! Це свідчило, що я
Гарчатиму й кусатимусь, як пес.
Коли вже небо так зліпило тіло,
То хай вже пекло й дух мені покривить.
Братів не маю-— я на них не схожий.
Любов, яку старі святою звуть,
Нехай живе в подібних між собою,
А не в мені; один я, сам на світі.
Ти, Кларенсе, мені затьмарив світло,-
Твій чорний день настане, стережись!
Такого навіщую навкруги,
Що смерті налякається Едвард;
Тебе уб'ю, щоб страх його розвіять.
Уже немає Генріха і принца;
Тобі, а далі й іншим прийде час,
І, ниций, стану вищим я за вас.
(Звертаючись до тіла короля Генріха)
Твій труп сховаю десь. Твоя ж бо смерть
Мене блаженством виповнила вщерть.
(Виходить, несучи тіло)
СЦЕНА 7
Лондон. Кімната в королівському палаці.
Король Едвард сидить на троні; королева Єлизавета з малим принцом на руках; Кларенс, Глостер, Гастінгс та почет.
Едвард Знов сидимо на троні, що його
Ми відкупили кров'ю ворогів.
Яких запеклих недругів скосили —
Буяла їх пиха, як лан осінній.
Три герцоги, три Сомерсети, тричі
Своїм завзяттям войовничим славні,
Два Кліффорди відважні, батько й син,
І два Нортемберленди, два сміливці,
Що зроду не тікали з поля бою;
Ще й два ведмеді — Монтег'ю, Уорік,

Що лева-короля ланцем скували
І ревом змушували ліс тремтіти.
Але усі погрози ми змели,
Стоїть престол наш твердо і несхитно.
Бесс, підійди, дай поцілую сина.
Для тебе, юний Неде, ми з дядьками
Проводили в броні зимові ночі,
Йшли пішки у нестерпну люту спеку,
Щоб мирно ти носив свою корону
І наших всіх старань зібрав плоди.
Глостер
(убік)
Я знищу цей врожай, коли помреш.
Хоч досі незавидний мій талан,
Горбом своїм піднять багато можу
І підніму — або зломлю хребет.
(Показує на голову, а тоді на руку)
Ти — шлях пробий, а ти — усе здійсни.
Едвард Брати, любіть же милу королеву
І небожа обидва поцілуйте.
Кларенс Обов'язок перед своїм державцем
Скріплю, поцілувавши немовля.
Едвард Спасибі, мій шановний брате Кларенс.
Глостер Засвідчу дереву свою любов,
Поцілувавши ніжно плід його.
(Убік)
Так цілував учителя Іуда, ...
Вітався, але мав на думці зло.
Едвард Сиджу, і солодко душі моїй —
В країні мир, в серцях братів — любов.
Кларенс Як бути з Маргариток), владарю?
Сіцілію, Єрусалим за неї
Заставив батько владарю французів;
Вони уже прислали викуп нам.
Едвард Та геть її, до Франції спровадьте.

Час в урочистостях проведемо,
В розвагах і видовищах веселих,
Якими тішитись двору годиться.
Грай, музико, і радість провіщай,
А смуток відтепер — навік прощай.
Виходять.

Примітки

Детальну післямову до трилогії Генріх VI див. у першій частині.

ПРИМІТКИ ДО "ГЕНРІХА VI", ЧАСТИНИ ТРЕТЬОЇ

С. 224-225. Більшість дійових осіб ті самі, що й у першій та другій частинах хроніки. До них додаються:

Людовік (Луї) XI — французький король; як двоюрідний брат Генріха VI і двоюрідний брат королеви Маргарити, підтримував Ланкастерів.

Герцог Ексетер, Генрі Голланд — був одружений з Анною Ллантагенет, сестрою Едварда IV, але лишився вірним Генріхові VI і не перейшов на бік Йорків.

Граф Оксфорд — лорд-камергер Англії, вірний прибічник Ланкастерів. Після перемоги Иорків дванадцять років перебував в ув'язненні, згодом приєднався де графа Річмонда.

Граф Нортемберленд — Генрі Персі, внук Генрі Готспера, одного з головних героїв хронік Шекспіра "Річард II" і "Генріх IV". Вірний прибічник Ланкастерів.

Георг, герцог Кларенс — третій син Річарда, герцога йорка, і брат Едварда IVj був одружений з Ізабеллою Невіл, дочкою графа Уоріка,

"творця королів>. Невдоволений політикою брата, разом з Уоріком перейшов на бік Ланкастерів; згодом знову переметнувся до Едварда IV.

Лорд Гастінгс — прибічник Йорків, під час правління Едварда IV був лордом-ка-мергером Англії. Згодом за наказом Річарда III був страчений як прихильник коронації Едварда, принца Уельського, сина Едварда IV.

Єлизавета, леді Грей — дочка графа Ріверса, вдова Джона Грея, прибічника Ланкастерів. Удруге вийшла заміж за Едварда IV в 1464 році.

С. 226. і далі сцена 1 першої дії — характерна для хронік Шекспіра концентрація історичних подій. Показане тут засідання парламенту насправді відбулося не після битви при Сент-Олбенсі (1455), а через п'ять років, після перемоги йорків при Нортгемптоні (1460).

...лорд Кліффорд і лорд Стаффорд... впали від мечів простих солдатів.— Суперечність у Шекспіра: в останній дії другої частини Кліффорд гине від руки герцога Йорка. Тут Шекспір іде за Голіншедом, від якого раніше відступив.

Кидаючи додолу голову герцога Сомерсета.— Наспрдавді Річард не вбивав герцога Сомерсета, якому під час битви при Сент-Олбенсі було вісім років.

С. 227. Весь Джона Ганта рід ця доля жде.— Тобто весь дім Ланкастерів.

...не посміють Крилом змахнути, хай-но я дзеленькну.— Тут Уорік уподібню* себе мисливському соколу; до лап сокола прив'язували дзвіночки.

С. 229. Ти любиш зброю, брате...— Тут звертання в ширшому розумінні — родич. Шекспір помилково вважав, що Монтег'ю був зятем йорка.

С. 230. Що скажеш тут? Слабкі мої права.— Засновник Ланкастерської династії герцог Болінгброк усунув шляхом заколоту Річарда II і став королем Генріхом IV. Цією узурпацією він створив прецедент для виступу герцога Йорка.

С. 239. Фаетон — міфологічний герой давніх греків, який, сівши в колісницю бога сонця Геліоса, не зміг упоратися з кіньми й загинув. Кліффорд іронічно називає герцога йорка Фаетоном.

С. 241. Хоч батько твій — король Єрусалиму, Неаполя, обох Сіці-лій... — Всі ці титули короля Рене були номінальні.

С. 242. О серце тигра в машкарі жіночій! — Цей вірш із "Генріха VI" використав Р. Грін у відомому випаді проти Шекспіра. Застерігаючи інших драматургів-професіоналів, він писав, що з'явився небезпечний конкурент, актор "із серцем тигра".

...лютіші від гірканських тигрів.— В античній географії вважалося, що на південь від Каспійського (Гірканського) моря водяться найлютіші тигри.

С. 245. ...бився, мов надія Трої.— Тобто мов Гектор, герой Троянської війни.

С. 248. Схилюся, лорде, на твоє плече. Як ти впадеш в недобрую годину, Впаде й Едвард.— Слова, що стверджують репутацію Уоріка як "творця королів".

С. 251. Це ж ти малого Ретленда убив? — Насправді ж Річард, наймолодший син герцога Йорка, мав лише три роки, коли вбито Ретленда, старшого за нього на дев'ять років.

С. 252. А ти — залізо неаполітанське В англійській позолоті.— Натяк на бідність Маргарити та батька її Рене, який мав лише номінальні королівські титули.

С. 253. Сто крон я дав би за соломи віхоть, Аби цю відьму привести до тями.— У ті часи дуже сварливих і розбещених жінок карали тим, що прив'язували до них віхоть соломи й виводили на посміховисько.

С. 254. Уоріку... Земля спила твойого брата кров...— Мова не про Монтег'ю (єдиного брата Уоріка, який загине згодом (див.: дія V, сцена 2), а про маловідомого нешлюбного сина Солсбері, про якого Голіншед лише згадує, що він поліг у битві при Таутоні.

С. 262. Просить принцесу Бону в королеви.— Насправді Бона була сестрою дружини французького короля Людовіка XI.

...Бо надто вже те герцогство зловісне.— Кілька герцогів Глостерських у XIV— XV ст. трагічно загинули. Про долю одного з них Шекспір розповів у першій та другій частинах хроніки "Генріх VI".

С. 266. ...адже віддав життя За Йорків цей достойний дворянин.— Неточність у Шекспіра: за свідченням хронік, Джон Грей боровся на боці Лан-кастерів.

С. 272. У лісе — латинська форма імені Одіссей. Один із героїв Троянської війни.

Сінон — в "Іліаді" грецький воїн, що, видавши себе за перекинчика, підбив троянців утягти до Трої дерев'яного коня, в якому сховалися грецькі воїни. Протей — в грецькій міфології, морське божество, яке могло міняти свій вигляд. С. 274. Забув, Уоріку, про Джона Ганта? Той чи не всю Іспанію скорив.— Як чоловік Констанції, дочки короля Кастілії Педро Жорстокого, Джон Гант претендував на іспанський престол і з

цією метою зд'ченив похід на Іспанію, але досяг лише невеликих скороминущих успіхів.

С. 275. Про родовід шістдесяти двох літ...— Час перебування на англійському троні королів з Ланкастерської династії: від коронування Генріха IV (1399) до зречення Генріха VI (1461).

С. 277. Чи не забув про скривджену небогу? — За хронікою Голіншеда, Едвард Плантагенет, майбутній король Едвард IV, пробував викрасти чи то дочку, чи то небогу Уоріка.

С. 278. Скажи: вербовий надягну вінок...— В англійському фольклорі вербовий вінок — символ нещасливої любові; вжитий тут іронічно.

С. 279. ...дочку Найстаршу... із ним Зв'язком священним шлюбним поєднаю.— Насправді з принцом Едвардом була заручена молодша дочка Уоріка, леді Анна; старша вийшла заміж за герцога Кларенса. Цю помилку Шекспір виправив у хроніці "Річард III".

Едвардовим послом сюди прибув, А повернуся ворогом смертельним. — У цій сцені Шекспір об'єднав дві події, розділені кількома роками: візит Уоріка у Францію 1463 року з метою сватання Бони за Едварда IV і візит 1470 року з проханням про допомогу після його виступу проти Едварда IV.

С. 281. Все ж братові коханої дружини, Гадаю, ви даремно віддали... — Тут і далі факти щедрого обдарування Едвардом IV родичів нової королеви, що викликало обурення його братів і старої знаті.

С. 282. Була я, лорди, не простого роду...— По материнській лінії леді Грей була родичкою Генріха V.

С. 285. Так, як У лісе і Діомед відважний Прокрались хитро до наметів Реса Й фракійських коней вивели фатальних...— В "Іліаді"

розповідається: грекам було провіщено, що вони не візьмуть Трої, якщо білі коні фракійського царя Реса з'являться в цьому місті. Одіссей і Діомед уночі проникли в табір Реса і викрали коней.

С. 291. Підходь, надіє Англії.— Такі наголошення на особливій провіденційній ролі графа Річмонда, майбутнього короля Генріха VII, в історії Англії диктувалися ідеологічними настановами часу правління королеви Єлизавети.

С. 301. Ієвфай — біблійний герой, який, ідучи на битву, дав клятву, що в разі перемоги принесе в жертву богові першого, хто вийде йому назустріч. З міста першою вийшла дочка Ієвфая.

С. 302. За дерево Юпітера був вищий.— Деревом Юпітера у римлян вважався дуб.

С. 304. Нед — пестлива форма імені Едвард.

С. 306. Щоб стрітись у Єрусалимі вишнім.— Тобто в раю.

С. 307. Езопові байки...— Образлива гострота відповіді принца в тому, що Езоп, за легендою, був потворний, як і Річард.

На; матері сварливої подобо! (Убиває його).— За хронікою Голла, король Ед-вард лише вдарив принца рукавицею, а забили його Кларенс, Глостер, Дорсет і Гастінгс.

С. 309. Росцій Квінт — знаменитий римський актор I ст. до н. Є.

С. 310. Так, я Дедал, мій бідний син — Ікар. Твій батько — Мі-нос — шлях нам перетнув...— У цьому монолозі Генріха VI обігрується міф про Дедала, який, утікаючи від крітського царя Міноса, змайстрував собі й синові Ікару крила з воску, але хлопець піднявся близько до сонця, яке

розтопило віск, і впав у море. Вбивство Генріха VI герцогом Глостером не підтверджене історичними документами.